Najstarejša slovenska revija za kulturo in družbo

ZVON

2014
6

RAZGLEDI
PO PRAVU
Janez Brežnik s sodelovanjem Andreja Sajeta
Janez Brežnik RAZGLEDI PO PRAVU Andrej Sajeta

ZVON

Najstarejša slovenska revija
za kulturo in družbo

2014, letnik XVII, številka 6

Uredništvo
Jože Faganel
Marko Tavčar
Edvard Kovač
Tadeja Petrovčič Jerina
Nina Brumec

Oblikovanje
Jurij Jančič

Računalniški prelom
Rok Ločniškar

Marketing
Simon Ozvatič
simono@celjska-mohorjeva.si

Rokopisi
mohorjeva@siol.net

Naslov uredništva
Nazorjeva 1
Ljubljana
Tel.: 01/244 36 70

Naročniška služba
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
Tel.: 03/426-48-00

Založili
Društvo Mohorjeva družba
(zanj Jože Planinšek)
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.
(zanjo Jože Faganel)
in Goriška Mohorjeva družba
(zanjo Renato Podberščič)

Tisk
Dravski tisk d. o. o., Maribor

Cena
Posamezna številka
5,40 EUR
Letna naročnina
27 EUR
Letna naročnina za tujino
45 EUR

Revijo sofinancira Javna agencija
za knjigo Republike Slovenije

www.mohorjeva.org

Uvodnik

3 Veselite se življenja
Sebastjan Kristovič

Leposlovje

5 Eno s Teboj
Smiljan Trobiš

6 Haikuji
Samo Kreutz

7 Od smeha do posmeha
Zorko Simčič

Esej

12 Ob izzidu romana Pierre Lemaitra »Nasvidenje tam zgoraj«
Edvard Kovač

14 Otroci potrebujejo otroštvo
Angelika Zöllner

Pogovor

18 Imamo še možnost, da gremo po poti otroka naprej
Miha Pintarič

Iz knjig

26 O izvorih spolne identitete
Pierre Debergé

29 Bilanca 19. stoletja
Prof. dr. Janko Prunk

Zapiski in ocene

32 Angelo Scola: Poročna skrivnost
p. Jean-Robert Armogathe, profesor na pariški Sorboni

34 Janez Povše: Pesmi ob poti
Jadranka Cergol

35 Igor Pison: Zasilni izhodi
Lev Detela

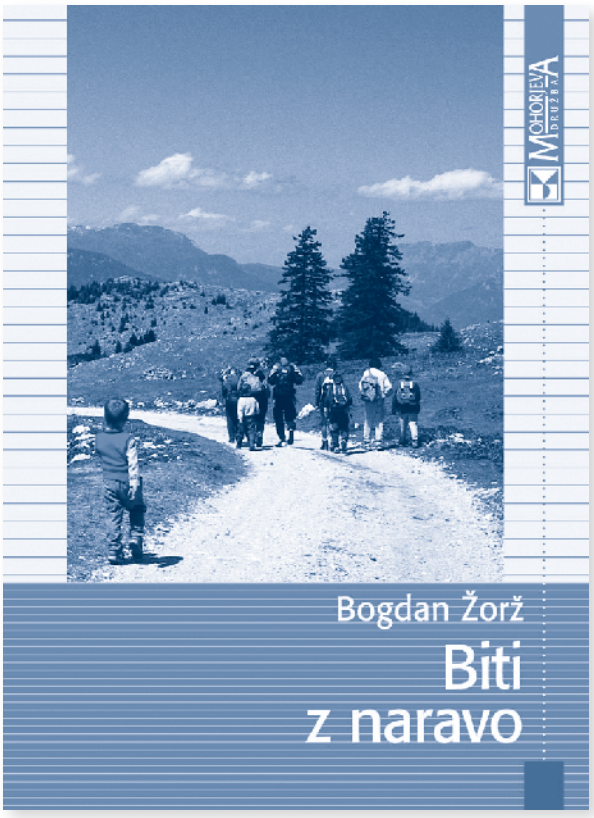
36 Verena Gotthardt: Najdeni nič
Lev Detela

37 Milena Merlak Detela: Pepel v očeh
Lev Detela

38 Marija Mercina: Primorska zgodba
Ines Cergol Pešorda

40 **Kazalo XVII. letnika**

Na naslovnici: Bogdan Žorž

MOHORJEVA DRUŽBA
Bogdan Žorž
Biti
z naravo

Bogdan Žorž
UUUUAAAA
Razvajenost
kot sodobne vzgoje

Bogdan Žorž
SVETOVATI
ALI
POSLUŠATI
priročnik za samopomoč in svetovanje v vsakdanjem življenju

BOGDAN ŽORŽ
STARI STARŠI
IN NJIHOVO
VZGOJNO
POSLANSTVO

Veselite se življenja

Sebastjan Kristovič

Poslednje predavanje Bogdana Žorža

»Zato pa vas vabim, dragi moji bralci, veselite se življenja, v vsakem njegovem trenutku. Veselite se, ko vam gre dobro, a tega mi ni potrebno posebej poudarjati, saj je to vendar zelo naravno, mar ne? Veselite se takrat, ko vam je hudo. Veselite se, ko vidite, da to zmorete, pa čeprav ste se še malo prej bali, da vi česa takega ne bi prenesli! Veselite se, ko vam gre vse narobe, ker so to za vas morda čudovite življenjske preizkušnje, iz katerih se lahko nekaj zares pomembnega in koristnega naučite, se obogatite za veliko izkušnjo življenjske modrosti. Veselite se, ko spoznate, da so vam tudi v najtemnejših trenutkih dani trenutki posebne milosti, da niste sami in zapuščeni, le odprti morate biti za to milost.«

To so zadnji stavki razmišljanja spoštovanega gospoda Bogdana Žorža, ki je nastalo v bolniški postelji dan za tem, ko je bil premeščen iz šempeterske bolnišnice na Golnik. Gotovo ni naključje, da razmišljanje gospoda Žorža nosi pomenljiv naslov Veselite se življenja. In čeprav ima izrazito avtorefleksiven značaj, na trenutke zelo duhovno intimen, ga bralec hote ali nehote dojema, kot še eno izmed predavanj gospoda Žorža. Vidi ga, čuti ga, sliši ga. Eno izmed glavnih poslanstev gospoda Žorža je bila predavateljska dejavnost, ki jo je opravljal z vsem svojim bitjem. Vrsto let je na druge prenašal svoje znanje, bogate izkušnje, spoznanja, ki so izvirala iz bogatega življenja in prakse. To predavanje je bilo dejansko zadnje predavanje velikega Slovenca, ki mu je šlo za lepšo in obetajočo prihodnost slovenskega človeka in naroda. V tem predavanju je bila predvsem vsebina njega samega ter njegovega življenja. Kljub bolezni in trpljenju je ohranjal vedrino in veselje do življenja, kar je lastnost le velikih in duhovno globokih osebnosti. Še več, izmed vseh nalog, ki jih je predenj postavilo življenje in jih je opravil z veliko nesebičnostjo, človeškostjo in odliko, je bila ta naloga po vsej verjetnosti najtežja – videti smisel in lepoto življenja tudi v minljivosti in trpljenju, ki je absolutni tujek človeški eksistenci. Kot pravi tudi ruski pisatelj L. N. Tolstoj: »Najtežja stvar v življenju je, da ga ljubimo v njegovem trpljenju.« Ob razmišljanju in branju tega zadnjega predavanja se bralec spomni na Zadnje predavanje (2008) Randyja Pauscha, v katerem avtor ni govoril o trpljenju in smrti, ampak o smislu življenja, o lepoti življenja in veselju do življenja.

V svojem življenju se je Bogdan Žorž trudil pomagati sodobnemu, in še posebej slovenskemu človeku priti do bolj pristnega in lepšega življenja. Globoko se je zavedal, da je prihodnost slovenskega naroda v mladih in da igra vzgoja ključno vlogo pri graditvi te boljše prihodnosti za vsakega posameznika posebej in naroda, kot celote. Na tem področju je opravil velikansko delo, za katero mu je lahko slovenski narod izredno hvaležen. Le kdo ne pozna njegove pionirske knjige o razvajenosti (Razvajenost – rak sodobne vzgoje, 2002), ki je bil domišljeni odziv na pogubnost permisivnega modela

vzgoje, ki je zamenjal brezčutni represivni model. Razvajenost je že pred desetletji kot svojevrsten psihološki epidemiolog okvalificiral kar za raka sodobne vzgoje. Vzgojo je namreč vrednotil v luči življenja – vzgoja je priprava na življenje. V središču te priprave pa so vrednote, ki so nekakšen nezmotljivi kažipot na poti k plemenitemu in zadovoljnemu življenju.

Bogdan Žorž pa ni bil še eden v vrsti tistih, ki bi gradil svoje teoretične predpostavke v topli pisarni in se šele kasneje trudil, da bi jih skušal spraviti v prakso. Eden redkih strokovnjakov je svojo teorijo gradil na praksi konkretnega življenja z vzgojno problematičnimi otroki kar pri sebi »doma«. Njegove teoretične predpostavke, in znanje, ki ga je nesebično delil, so bile organsko spojene z njegovim življenjem in delom. Pri njem se je jasno čutilo vodilo njegovega dela: iz življenja za življenje. Verjetno je bil prav zato tako prepričljiv in »poslušljiv«, ker je bilo to, kar je govoril prepojeno z njegovim življenjem. Tudi v tem nam je lahko veliki zgled. Bogdan Žorž ni samo živel od svojega dela, ampak je predvsem živel za svoje delo. Njegova duhovnost ni bila teoretične narave, ampak jo je živel, vpeto v konkretno stvarnost.

Dediščina Bogdana Žorža, tako duhovna kot intelektualna, je neprecenljiva, raznovrstna in navdihujoča. Gre za osebnost, ki je v slovenskem prostoru zapustila neizbrisljivo in izredno pomembno sled. Spomenik, ki ga je postavil s svojim življenjem in delom bo še dolgo stal. In še dolgo bo neizčrpen vir življenjskega navdiha in izvir ter izziv intelektualnega prizadevanja na različnih področjih, kjer gre za dobrobit človeka. Vse troje bomo med drugim lahko črpali tudi iz knjig Svetovati ali poslušati, Stari starši in njihovo vzgojno poslanstvo idr.

Ob koncu svojega življenja nam je Bogdan Žorž odstrl še eno tančico skrivnosti življenja – tančico skrivnosti trpljenja. V svojem zadnjem predavanju nam je nevede, na herojski način pokazal, kar je že ubesedil Viktor Frankl: »Življenje dobesedno do svojega zadnjega trenutka, vse do našega zadnjega diha, ne neha imeti smisla.« Pokazal nam je, da trpljenje spada k življenju in prav zaradi tega ohranja življenje svoj smisel in lepoto v vseh okoliščinah, tudi v trpljenju in umiranju, stiski in smrti. Zato Žorževo poslednje predavanje ni bilo odpredavano, ampak je bilo odživeto:

»In veselje se je mešalo s hvaležnostjo: za vse lepo in dobro, za vse milosti, ki sem jih prejel doslej v tolikšnem izobilju, pa tudi s hvaležnostjo za to bolezen. Če malce pogledam nase od strani in intimno – v resnici sem neko tako preizkušnjo res potreboval in imam zadostne razloge za hvaležnost – sploh ne glede na to, kakšen bo razplet bolezni.«

Eno s Teboj

Polegel se je večer, malo se bojim jutrišnjega dne,
ker bom spet hotel vse narediti po svoje.
A ustavil me boš
in moja kopja bodo zgrešila cilje.
Dal mi boš trpljenje,
da me boš naučil, kaj je prav.
Zvečer, ko se bo polegel dan,
se bom spet vrnil k Tebi, da bom eno z vesoljem,
s seboj in s Teboj.

Vse zate

Po meni divjajo sile, ki si jih nisem želel
in jih ne morem niti nočem uresničiti.
Gledam daleč v svojo prihodnost,
prosim Te le za mir in za vsakdanji kruh.
Napenjanja me ne morejo več razorožiti,
ker verujem v tvoj mir, mir dreves, obžarjenih z mesečino,
in tiho zvezdno nebo. Oblaki drsijo in ni viharja,
ki se ne bi polegel. Moči izročam v Tvoje roke,
da bi me mir zazibal v spanec.

Moj vrt cveti

Veselja ni konec. A ko zabredem v oblake,
kličem k Tebi in odstraniš moči, ki me zapirajo.
Toliko časa si dal moji duši, da je v njej vzcvetel
vrt rož, močil si me z dežjem, da se zdaj veselim
vsakega žarka sonca. Danes čutim, da si prijazen z menoj,
nobenih udarcev, nič oblakov, le bogastvo
v neograjenem vrtu, ko cvetijo trnjeve vrtnice zate.
Vsak dan mi daješ priložnost, da se presegam.

Samo Kreutz

HAIKU (#1)

Žareče jutro.
Neprevidna sončava
brede po vodi.

HAIKU (#2)

Zleknjeno deblo.
Štrleče korenine
v copatih mahu.

HAIKU (#3)

Majhen tulipan
sredi gredice smeti
iztresa sonce.

HAIKU (#4)

Luknjasta kajža.
Skozi špranjo vrat vstopa
mimohoden grm.

HAIKU (#5)

V narasli reki
se družno namakata
vidra in oblak.

HAIKU (#6)

Lonček ob poti.
V goščo jogurta tone
cel mravljinčji svet.

HAIKU (#7)

Prašen voziček.
Ostarel pajek v kotu
lovi minulost.

HAIKU (#8)

Snopič svetline.
Med čeljustmi oblakov
ostanki sonca.

HAIKU (#9)

Paviljon cvetov.
Skozenj mrzko gomazi
plahta večera.

HAIKU (#10)

Listnate roke
si lahno podajajo
kotaleč mesec.

OD SMEHA DO POSMEHA ali: Od rojevanja do ubijanja

Prepis radijske oddaje na RTV Slovenija (29. oktobra 2000), med katero sta se pogovarjala Tadeja Krečič Sholten in Zorko Simčič. Pogovorom pisatelj letos dodaja nekaj opomb in dopisuje ne samo en Post scriptum.

Gospod Simčič, iz bibliografije, objavljene v zadnji izdaji Človeka na obeh straneh stene, *sem zvedela, da ste še kot dijak pisali tudi humoreske in satire. Izdali med vojno izbor Tragedija stoletja. Toda šele pred dnevi – prebirala sem dr. Antona Kacina antologijo slovenske humoristične proze (*Govoreči bankovec, *Gorica, 1976) sem videla, da se ta antologija začenja z Janezom Svetokriškim, z njegovimi znamenitimi* Nasveti zakoncem, *(iz pridige* Na noviga leita dan*) konča pa z – vašo humoresko* Gumbi. *– Ko človek prebira vašo prozo, recimo* Črnega tekača, Odhojene stopinje, *da ne govorim o drami* Zgodaj dopolnjena mladost *pa seveda o romanu* Človek na obeh straneh stene *– kako je možno v sebi združevati humor in tragiko? Res zgolj posledica po eni strani resne da ne rečem tragične usode vaše družine – begunci po prvi svetovni vojni, begunci po drugi svetovni vojni – po drugi strani pa vašega briško-štajerskega veselega ozračja?*

Morda je res tudi kaj tega za omenjenimi okoliščinami, vendar … tudi Goriška Brda in Štajerska imajo svojo resnobo in svojo tragiko. V knjigi *Trije muzikantje ali Povratek Lepe Vide* sem dodal fiktivno pismo mladim bralcem, povedal, da ima moj rod korenine v Brdih, kjer se je rodil naš 'temni pesnik', tragični pesnik Alojz Gradnik, hkrati pa tudi – in to v isti vasi in celo v isti hiši – včasih prav godčevsko veseljaški Ludvik Zorzut. Kdo ve, ali ni bolj verjeti odkritju, da se dostikrat že v sami realnosti, v življenju samem ta občutja prepletajo in da včasih celo »les extrêmes se touchent«. Mislim, da je to pač nekaj normalnega … Saj takšno je življenje.

Torej kot pravijo Angleži: »Kdor se v življenju samo smeji, ali pa samo joče, je samo pol človeka?«

Tako.

Ko preletavaš našo literarno zgodovino: Cankar, predvsem tragik. Toda pesniki – Župančič, še bolj pa Prešeren – so resni, celo tragični – in vendar oba poznata humor, celo zbadljivke. Manj tega je v naši prozi. Po vašem – zakaj to?

Pri Jurčiču je sicer precej humorja – Krjavelj je nesmrten! – pri nekaterih pisateljih najdemo kdaj tudi

kaj ironije, toda v glavnem … Povsem drugače je v svetovni literaturi[1]. Shakespearove tragedije a tudi komedije. Ali celo v tragediji kakšni humoristični ali vsaj ironični vložki! Recimo prizor z Dojiljo v *Romeu in Juliji*… Osip Šest, režiser, prevajalec, in kakor je bilo zapisano »evropeizator slovenske gledališke omike«, je nekoč zapisal, da je bil njegov stari prijatelj, rajni gospod Shakespeare, vražje seme, in je imel navado, da je v svoje resne komade vtikal zabavne prizore, ki so se menjavali z zelo resnimi. (Mimogrede je dodal, da se spoštovani gledalec pri teh zabavnih prizorih lahko mirno nasmeje, čeprav bo doživel iz vrst publike razne 'psst! psst!')

Kaj pa Čehov …?

Podobno. Avtor pretresljivih tragičnih zgodb, nepozabne Anjute, hkrati pa humoresk. Njegov *Medved* je še danes vabljiv odrski izziv … Kaj šele njegova tragična Utva z nenadnimi vsaj na nasmeh vzbujajočimi vložki … Mimogrede: Platon, ki je začel svojo pot ravno kot dramatik, je prepričan, da mora dober tragik znati pisati tudi komedije, češ da brez poznavanja smešnega ni moč dobro razumeti resnega, kakor sploh ni mogoče spoznati enega nasprotja brez drugega, če se hočemo dokopati do popolnega razumevanja.

Nekoč, če se še spomnite, sva se pogovarjala o Franu Milčinskem. Dejali ste mi, da bi on, ki ga imamo če že ne samo pa predvsem za humorista, lahko bil velik pisatelj, tudi tragik. Omenili ste mi, če se dobro spominjam Mutasti greh.

Kakor je sam zapisal, se je Milčinski učil pri Dickensu pa tudi pri Dostojevskem. Čutil je torej neko privlačnost, neko dispozicijo, kajti, kakor so pravili 'stari': Ko izbiraš, sebe izbiraš. In torej se ne 'greš učiti h komurkoli', ampak k nekomu, ki ga čutiš duhovno ali duševno sorodnega.

Kaj se je zgodilo? Prevlada tako imenovanih 'lahkotnih češkihgenov'?

Mogoče. Geni sicer niso vse, toda osredotočiti poznavanje človeka zgolj z ozirom na čas in okoliščine tudi ne bo držalo. A kdo ve, ali ne gre še za kaj drugega. Filozof Josef Pieper, avtor knjige, v kateri razmišlja o kardinalni kreposti srčnosti, bi dejal, da je razsvetljenski liberalizem tudi v našem pisatelju izkrivil podobo človeka. Pieper pravi, da v sekularizirani in optimistični liberalni meščanskosti, in v njej je živel tudi Milčinski, človek ne more prodreti do stvarnosti, in tako v resnici ne pristane na tragičnost življenja. Tudi če ima še tako srčno kulturo – in Milčinski jo je vendar imel – in če še tako spoštuje etične vrednote, v resnici ničesar ne jemlje preveč resno. Milčinski kdaj kar sredi resnega prizora tega nenadoma vzdušje razvodeni, kakor da bi se zbal nečesa svetega. Prikazuje recimo jokajoči ženski, bralca že pretrese, pisatelj pa nenadoma doda: »Malo solza ne škodi nobeni povesti, če je povest preveč kratkočasna, pismouki hitro reko, da je brez literarne vrednosti«. Ali pa če pomislimo na njegove nadvse duhovite in humorja polne *Misli o smrti*, ali pa na nekrolog *Fridolinu Žolni*, samemu sebi – šegavo napisani domisleki, pa vendar … Kakor da mu nič, niti smrt ni tragična, ali vsaj resna…[2] Znano je, da pisci te vrste na starost dostikrat zapadejo v pesimizem in tudi o Milčinskem je bilo zapisano, da je njegov pesimizem na koncu njegove življenjske poti bil že soroden starčevskemu obupu.

Zanimivo je, da so bolj kot prozaisti dramatiki polni ambivalence: tragike in humorja.

Kdo ve ali ni zato, ker dramatika razen v klasičnih tragedijah lahko prikazuje tudi bolj vsakodnevno življenje in je resničnemu dogajanju bližja, včasih pa tudi zato, ker dramatik namenoma poskrbi za šegav vložek. Ne toliko kot zaviralni moment v igri, ampak, da se za hip razrahlja gledalčevo resnobo, a prav zato tragična nota naslednjih prizorov močneje pretrese.

Gogolj! Mrtve duše, *hkrati pa – njegov genialni Revizor! Potem pa spet* Taras Buljba …

Gogolj! Ni čudno, da je naposled končal sredi mistike in askeze …

Humorja je danes med nami precej, satire bolj malo.

Plečnik je nekoč dejal, da Slovenci nimamo humoristov, ker smo premalo trpeli.

Kaj pa če smo preveč trpeli?

Kdo bi vedel! Vsekakor gre za nekak paradoks. Kam je Plečnik naslonil svojo trditev, ne vem. Toda vsaj tik pred vojno je le bilo kar nekaj pišočih peres. Še kot dijaku je tudi meni Jože Lovrenčič v Mentorju objavil nekaj humorističnih besedil, po izidu *Tragedije stoletja* pa sta celo Božidar Borko in Tine Debeljak videla mojo pot v tej smeri. Pa čeprav sem istočasno pisal

1 Razen z Milčinskim se Slovenci s pisci humoresk ali satir res ne moremo pohvaliti. V davnih časih: Rado Murnik, še prej Jakob Alešovec, potem danes skoraj povsem nepoznani Damir Feigel. Me je pa presenetilo, ko sem zvedel za humoresko Simona Gregorčiča… Brez dvoma pa izstopamo po duhovitosti in humorju aforizmov (Žarko Petan). Mimogrede: ali ni zanimivo, da sta Cervantes in Shakespeare, dva nesporna vrhova med največjimi, znala združiti resnost in humor?

2 Morda bi tudi o njem veljalo mnenje Rossa J. S. Hoffmana o liberalcih, ki da so kakor moderni stoiki: dobro mislijo, a nimajo dovolj poguma za resnično revolucijo, kajti *they recognize nothing worth actually dying for*.

tudi kakšne resne zgodbe, celo kakšno bolno romantično. No, potem je prišla vojna …[3]

Prav zadnje čase smo imeli razne diskusije o satiri in humorju. Kako gledate na ti področji?

Imam občutek, da celo humoristi zamenjavajo pojme. Burka, farsa, komedija – vse v en koš. Humor kot spretnost za duhovito, šaljivo in spretno prikazovanje nečesa je eno. Marsičemu pa, kar smo zadnje čase brali ali poslušali, pa ne bi dajal oznake ravno nečesa duhovitega. Še bolj pa so zamenjani pojmi glede satire. Ta oster in zbadljiv način prikazovanja resničnosti življenja, kazanje človeških napak.

Juvenalov 'difficile est satiram non scrivere …' –

– … tako je. Samo s to razliko, ki nam je danes dodana. Nekoč so se pisci komedij norčevali iz človeških napak. Spomnimo se samo na grške komedije in njihovo prikazovanje človeških napak. Ali pa na Molièra. Na njegovega svetohlinca, pa na namišljenega bolnika, na skopuha. Danes pa se 'komediograf' norčuje iz česarkoli. Tudi iz marsičesa, kar je človeku svetega. In je to razumljivo. Če ni nobenih temeljnih človeških vrednot, kaj je potem 'napaka'![4]

Danes se humoristi norčujejo predvsem iz tega, kar smo nekoč imeli za vrednoto. Ali si danes sploh lahko zamislimo, da bi kdo na odru prikazal človeka, ki je imel priložnost krasti, pa se je premagal, pa da ne bi – in to ne od ljudi, ki se filozofirajo okrog šankov, ampak od izobraženih gledalcev – zaslišal zasmeha. Ali pa sceno v resni drami, v kateri bi poročen moški zavrnil skok čez plot rekoč, da je svoji ženi zvest. Krohot. Tudi kakšnih 'dam' … Patriot, je danes skoraj psovka. Za publiko je to Matajev Matija iz hribov, iz nekega butastega podeželja, ki se nenadoma znajde v 'naprednem mestu'.

Pravijo, da danes že sama beseda 'krepost' izginja iz pogovornega jezika. V SSKJ je rečeno: 'raba peša' …

Paul Valery je v znamenitem nagovoru v Francoski Akademiji, ko je govoril o kreposti, dejal, da je »beseda krepost umrla, ali pa vsaj na tem je, da umre. Priznati moram, da je nikoli nisem slišal, in še več. Če sem jo slišal v kakšni družbi, je bilo nekaj čudnega, oziroma z ironijo.« Na koncu je dejal: »Bojim se, da ne eksistira noben časopis, ki bi se to besedo upal danes natisniti z drugačnim smislom kakor s smešenjem. Beseda eksistira samo še v katekizmu ali pa v kakšni posmehljivi farsi.« Povedano samo Francozom pred sto leti, ali tudi nam danes?

Ko že omenjate posmehovanje: ali ni danes humor – pri humoristih ali pa tudi piscih kakšnih kolumn – bolj kot humor posmehovanje? Če lahko verjamemo kakšnim našim literarnim teoretikom, je baje prav posmehovanje ena komponent postmoderne.

Kaj se za posmehovanjem skriva, vemo že od ljudi, ki so o tem razmišljali pred tisoče leti. V Modrostnih knjigah, v katerih nam misleci govorijo o vplivu na družbo, ki jih imajo laž, kraja, opravljanje in podobno, se vse to ne da primerjati z njihovimi opozorili na posledice tega, kar v družbi povzroči posmehovanje. Če nam ni do branja svetopisemskih knjig, bi pa kazalo prebrati vsaj vrstice, kakšnega modrega pogana, nekoga, ki je govoril o ljudeh, ki smešijo vse, ki se posmehujejo vsemu in s tem pridobivajo privržence. »Iz vrst takih posmehljivcev prihajajo tirani, sofisti s svojimi v zmote zavajajočimi nauki. Takih ljudi je mnogo vrst, toda dve sta tako pomembni, da zakonodajalec ne more mimo njiju. Eni pripadajo tistim, ki se iz vsega norčujejo.« In tu dodaja: »Ti si zaslužijo ne enkratno, temveč večkratno smrtno kazen.« Je to zapisal kakšen umobolen fundamentalist, kak omejen skrajnež? Pa se izkaže, da gre za Platona …

Danes zveni to nekoliko krepko, a ne?

Krepko. Pa vendar … ali ne vabi vsaj k razmišljanju, zakaj je mož v svojih *Zakonih* to misel tako ostro formuliral. Seveda v okoljih, kjer so celo Platon, Aristotel, Sokrat – da ne govorimo o piscih Modrostnih knjig – 'predpotopneži', je moderno posmehovati se tudi tistim, ki se zavedajo negativnih posledic posmehovanja. Salomon je že pred tisočletji svetoval: »Spodi zasmehovalca, in z njim odide prepir in pravdanja in zmerjanja bo konec.« Toda že če to samo omeniš, s tem opozoriš zasmehovalca. In zdaj? Rešitev? Isti Salomon svetuje: »Ne svari zasmehovalca, ker te bo zasovražil…«

Ker si pa človek ne želi ustvarjati sovražnikov, pa tudi zato, da ne bi midva tega pomenka končala z grenkobo, za konec oddaje raje še kakšno mojo satirico?[5]

3 Danes je pisanega, še bolj pa gledališkega in televizijskega humorja veliko. Toda kakor je iz odmevov v tisku videti, se marsikdo sprašuje o njegovi kvaliteti …

4 Kaj šele, če bi omenili pregreho! Pogosto slišimo izjave režiserjev ali direktorjev gledališč, ki skoraj vsi med drugim spregovorijo tudi o bistvu teatra in, kakor domenjeno, citirajo znano Shakespearovo oznako o namenu gledališke igre, »ki je bilo že od nekdaj, je in ostane, da drži tako rekoč življenju ogledalo«. (Po prevodu Otona Župančiča). Čisto mirno pa zamolčijo dramatikovo nadaljevanje: »da kaže kreposti njene poteze, pregrehi njeno podobo« (Po Jesihovem prevodu: »da čednosti pokaže njeno podobo, podlosti njen obraz«).

5 Zelo, zelo verjetno je, da noben naš 'satirik' te radijske oddaje ni poslušal, sicer kdo ve, ali ne bi zvedel, da sem tudi jaz eden tistih, ki se »borijo proti umetniški svobodi« in »ki bi radi z lic našega naroda zbrisali še zadnji nasmešek«.

Od radijskega pogovora je minilo petnajst let, znamenitih Tacitovih petnajst let, ki da so »obdobje odločilno v življenju smrtnikov«. Vsekakor bi danes v kakšnem podobnem pomenku dodal še kakšen drobec.

I. Post scriptum

Kako pa je z ironijo, ki je dostikrat še posebej hvaležna primes kritičnega pogleda na realnost? Ko so jo že uporabljali veliki poganski misleci – v davnini Sokrat in njegova'eironeia' , kasneje pa veliki krščanski misleci kot Kierkegaard – kako naj tej skušnjavi upre navaden smrtnik?

Ob vstopu v novo tisočletje sem na kulturnih straneh Dela imel priložnost vsak mesec napisati kolumno. Ob 'milenijski mrzlici' – *mille et non plus mille* – in torej koncu sveta, hkrati pa neomejenem navdušenju nad dosežki moderne znanosti pa tudi 'postmodernih' umetnosti, ko sem objavil nekaj ironičnih besedil, mi je bilo očitano, da tudi sam z ironijo zasmehujem druge in torej, kje je logika! No, pa sem po zadnji kolumni pripisal še Post scriptum. (*Dvanajst stolpičev* in *Post scriptum*, 2002).

Satira zdravi družbo, sem tam napisal, posmehovanje ji reže žile. Toda negacija osnovnih vrednot onemogoči satiro in torej, kako danes razpravljati o tem, ko živimo sredi relativizma, še več : sredi kulture smrti, niča. Chesterton pravi, kako je »danes opaziti propad v vseh zvrsteh literature, zlasti v satiri, ki je lahko nora, anarhistična, ki pa vedno predpostavlja neko priznano premoč nad drugim, kajti satira predpostavlja *merilo*.« (Duhoviti, nadvse vse obilni avtor *Pravovernosti*, iz katerega so se paglavci zaradi debelosti norčevali, je vedel, da »nezavedno uporabljajo merilo grškega kiparstva, sklicujoč se na marmornega Apolona«. Ko danes človek ne sprejema nobenih splošnih meril, vrednot, je pač logično, da poznamo burke – satira pa je izhlapela.)

II. Post scriptum

Od posmehovanja do zasmehovanja je samo korak. Humorist, še posebej ironik, želi zabavati, kdaj tudi po horacijevsko »resnico povedati med smehom« , »s smehom boljšati nravi«, zasmehovalec pa uživa v poniževanju in – v kakšnem obdobju – celo v diskvalificiranju nasprotnika. Pomislimo še posebej na naš tako imenovani 'politični humor' v kakšnem našem gledališču, na zaslonih TV… V svojem PS kolumnam sem dodal opombo, ponatisnil izjavo Petra Jambreka, ki je v nekem intervjuju na vprašanje »Kaj v pravnem smislu pomeni 'dostojanstvo človeka?'« dejal, kar se je šele leta zatem začelo večkrat poudarjati: »Človeka lahko ubijejo telesno, pa tudi duhovno. Evropske pravne norme prepovedujejo ponižujoče ravnanje s komer koli. Ta pravica je absolutna, nobenega višjega cilja ni, ki bi opravičeval poseg v pravico do osebnega dostojanstva. Zato mi je tako všeč, da angleščina izenačuje pravico do življenja v telesnem in duhovnem smislu na podlagi sintagme *character assassination* – umor osebnosti. Mogoče je v naših krajih še najmilejša oblika poniževalnega odnosa do drugega posmeh, v šalo zavita žalitev. Predlagam, da opazujete, kako se na to zahrbtno obliko umora osebnosti odzivajo pri nas in kako 'v Evropi'«.

»Ludere, no laedere« so z besedno igro znali povedati Rimljani: šaliti se, da, žaliti pa ne, bi dejali mi. In modri Baltasar Gracián opozarja: »¡No estar siempre de burla!« Ne se stalno norčevati! To ponižuje! – In ko v *Don Kihotu* najdeš pogovor med Scipionom in Berganzo, samo pritrdilo prikimaš. Scipion: »Ker je velik pesnik starih časov rekel, da je težko ne pisati satire, ti dovolim, da se nekoliko rogaš, toda ne krvavo, namreč tako, da tja samo meriš, a ne raniš. Kajti posmeh, ki koga rani, ni nič prida, četudi se mu še tako smejijo. In če znaš zabavati brez njega, te bom imel za jako pametnega.«

Misel Ralpha W. Emersona , da je zasmehovanje dokaz siromaštva duha, najdemo v taki ali podobni formulaciji pri mislecih vseh časov. Dejstvo pa je, da so dobe, ko vladajoči tak zasmehovalni odnos do sočloveka gojijo. Ko danes naši misleci, sociologi, psihologi analizirajo stanje duha, se skoraj enoglasno ustavljajo ob apatičnosti ljudi, ki so danes zaradi ekonomske krize in finančne nadmoči kdaj vidnih in kdaj zakulisnih vladajočih preplašeni, ali pa so vsaj 'previdno tiho'. Da ne govorimo o sodobnem *plebsu,* ki sploh ne razmišlja in si povečini želi samo iger in kruha, zabave. Ne razmišljamo pa, kako bo sedanja miselnost vplivala na prihodnost. Vzročnost je zginila z našega obzorja. Če danes prebiraš kakšne strani iz *Psihologije množice* Gustave le Bona ali kakšne strani iz Tocquevilla, imaš občutek, da še dišijo po neposušenem črnilu.. In da so pisane prav za nas.

III. Post scriptum

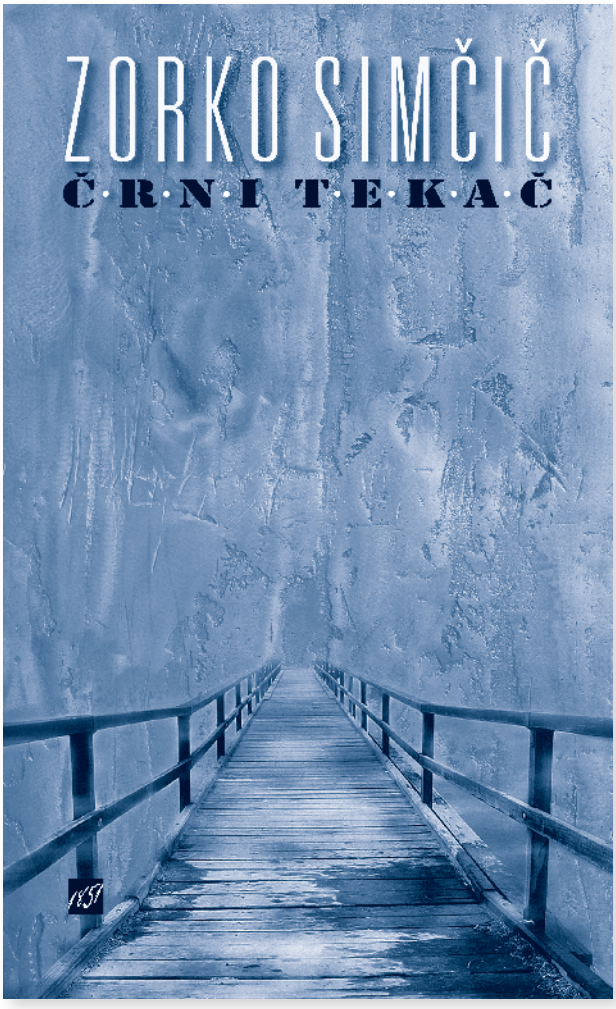
Da vsaka oblast uporablja za ohranitev moči tudi poniževanje nasprotnika, ni nobena skrivnost. Danes se velik del našega naroda čuti drugorazrednega državljana, poniževanega, nemočnega. Kdo torej ve, ali ne bi kazalo vzeti v poštev še nečesa:

V knjigi *Iz dolge vigilije* Milana Komarja je najti tudi razmišljanje *Resnica kot veljavnost in dinamizem,* filozofov komentar k razpravi Charlesa H. Nodeta *Nekaj razmišljanj o vrednotah pri analitičnem zdravljenju.* Na nekem mestu govori Komar o Erazmu Rotterdamskem,

»velikem humanistu z začetka XVI. stoletja.« Pravi, da je bil Erazem prototip zmerneža v slabem smislu besede, nikoli se ni nečemu do kraja zavezal, bil da je patriarh tistega 'strpnega duha', ki obstoji v tem, da se nikoli ne izpostaviš, nikoli ne sprejmeš velikega tveganja, nikoli se z ničemer ne soočiš in se obenem vsemu malo smejiš. »Takšno posmehovanje izraža superiornost,« pravi Komar in nadaljuje: »Adler je razlagal, da je smeh pogostokrat oblika ošabnosti, občutka superiornosti. Erazem je tudi začetnik tistega tipa literature, ki je nekoliko satirična, malce ironična, vedno briljantna. Ta literatura ima vpliv prav zaradi stalnega posmehovanja, kajti ljudje, ki niso trdno zakoreninjeni v resničnem in poštenem, se bojijo, da bi se jim kdo posmehoval, in se zato raje postavijo na stran posmehovalca in ne posmehovanega. Po drugi strani oponašajo posmehovalca, in to jim daje lažen občutek superiornosti, ker tisti, ki se postavi nad vse, gleda navzdol, smeje se, a se ničemur ne zaveže.«

In tako smo tam, kjer smo.
Ne vem, zakaj zadnje čase vedno pogosteje pomislim na izjavo Ortege y Gassete svojim rojakom: »Ne vemo, kaj se nam dogaja, in prav to se nam dogaja …«

Edvard Kovač

Zgodovinopisje in literatura

Ob izzidu romana Pierra Lemaitra »Nasvidenje tam zgoraj«

Obletnica začetka I. svetovne vojne je prebudila veliko razprav, v katerih so si tako zgodovinarji kot pisatelji zastavljali naslednje vprašanje: V kakšnem odnosu sta zgodovinopisje, ki bi naj slonelo na zgodovinskih virih, in literatura, ki piscem pušča domišljijsko svobodo, da se preko umetniške ustvarjalnosti spustijo v pretekli čas in skušajo prikazati stvari na oseben način.

Sprva se je zdelo, da zgodovinopisci opisujejo objektivna dejstva in dogodke, ki so se resnično zgodili.

In na drugi strani, da pisatelji uporabljalo zgodovinske vire in zgodovinski čas le za ilustracijo svojih notranjih doživetij, razmišljanj, razočaranj in upov. Vendar takšna poenostavljena razmejitev med zgodovinopisci in literati postaja danes nevzdržna. Najprej zaradi tega, ker tudi zgodovinarji sprejemajo, da tako imenovane objektivne zgodovine kratko malo ni. Tudi če uporabljajo zgodovinske vire, so ti vendarle le osebna pričevanja ali pa zapisi osebnega doživljanja. Tudi izbor in ohranitev dokumentov se je odvijala zaradi osebnih odločitev. In če so se ti dokumenti ohranili, so se zaradi tega, ker jim je nekdo dal status dokumentov, ki ga sicer ne bi imeli sami po sebi.

Zato toliko bolj tudi izbor dokumentov, njihova razčlenitev in razlaga osvetljujejo predvsem obzorje vsakega zgodovinarja. Njegova interpretacija odseva njegov lasten, oseben pogled na zgodovino. Od tod pogosta presenečenja, da se zgodovina piše vedno znova in da vsaka generacija postavi v ospredje ta ali oni dogodek, ki si ga je izbrala, da bo njen ključ za razumevanje časa. Danes se nam razkriva velika želja po primerjalnem zgodovinopisju, da bi postavili ugotovitve in trditve različnih avtorjev vzporedno, posebno če se med seboj nazorsko razlikujejo. Tako bi skušali dognati, kaj se je v njihovi zgodovini vendarle resnično »zgodilo« in kateri je tisti dogodek, ki bi ga smeli razumeti na enak način.

Toda takšnih skupnih ugotovitev za enkrat še ni. To ponazarja tudi izvorni pomen grške besede »historia«, ki izraža opis nekega dogodka, hkrati pa tudi povest, to se pravi pripoved. Čim bolj bomo razumeli osebnost avtorja te pripovedi, čim bolj bomo uspeli osvetliti njeno obzorje in pokazati na vrednote, ki jih je živela, in čim bolj bomo poznali občinstvo, h kateremu se je obračala, tem bolj bomo razumeli tudi posamezne poudarke njenega sporočila, ki nam ga je hotela zapustiti.

In na drugi strani hitro ugotovimo, da so tudi zgodovinski romani le redko izraz čiste fantazije. Toda tudi v tem primeru, ko so plod čiste imaginacije, vendarle izražajo tudi nek simbolni svet, ki zgodovinsko resnično obstaja vsaj v doživljanju avtorja. Prav tako je resnično okolje, iz katerega literat izhaja ter piše. Če pogledamo domišljijsko najmočnejšo knjigo v *Bibliji*, to je *Razodetje apostola Janeza*, bomo kmalu ugotovili, kako v njej močno odseva zgodovinski padec Jeruzalema in nenaklonjenost rimskih oblasti do kristjanov, kar bo kasneje nujno privedlo do preganjanja.

To povezavo med zgodovinskim dogajanjem in pripovedništvom odlično izraža francoska beseda »*histoire*«. Vzklik: ne pripoveduj mi »histoire«, hoče reči prav to: ne pripoveduj mi zgodbic, jaz hočem resnično »histoire«, resnično zgodbo. Zgodovinopisje je torej vedno povezno s pripovedništvom in čim prej zgodovinar to spozna in sprejme, tem lažje in bolj vneto bo skušal najti dodatne vire ter bo nenehno postavljal pod vprašaj svojo interpretacijo zgodovine.

Toda mednarodno srečanje literatov, ki se je odvijalo nedavno v okviru Centrov PEN v Beogradu, je pokazalo prepletenost teh dveh razsežnosti zgodovinopisja in literature, nenehno srečevanje historične resničnosti dogodkov in osebnega doživljanja teh dogodkov.

Slovenski predstavniki, ki smo bil prvi na vrsti, da spregovorimo, smo zastopali stališče, da literatura

pove veliko več in globlje stvari kot samo zgodovinopisje. Mi pravzaprav celostne zgodovine še nimamo zapisane. Imamo zgodovino kraljev, vladavin, vojn in konfliktov. Nimamo pa še zgodovine vsakodnevnega življenja, ki se še vedno samo poraja. Prava zgodovina je vendarle zgodovina prijateljstev in ljubezni, ki opisuje ženitve in praznovanja, ki se sklanja k vsakodnevnim opravilom in opisuje, kako se pekli kruh, kaj so jedli in kako so si lajšali bolečine srca, duše in telesa. Kaj je bila tegoba njihovega dneva in kaj up noči? K tej celostni zgodovini, ki izraža globino človeške duše in ki potem odmeva v zunanjih dogodkih, pa se neprimerno bolje sklanja pisatelj kot pa zgodovinopisec, ki je ujet v predpostavke ideologij nasilja, moči in osebnosti, ki so se uspele prebiti v zgodovinske vire. Četudi bi pisatelj zagrešil kakšno netočnost v zvezi z dejanskim dogodkom, ga je vendarle sposoben opisati bolj verodostojno kot pa še tako vesten dokumentalist.

Če samo za hipec pogledamo v knjigo Pierra Lemaitra, vidimo, da je njegov z ugledno nagrado Goncourt odlikovani roman vse prej kot epopeja I. svetovne vojne. Francozi so to vojno imenovali »velika vojna«. Bila je velika po žrtvah, po junaštvih, ki so prebujala domoljubno zavest. Bila je veličastna po neverjetni hrabrosti vojakov, ki so reševali drug drugega. Toda počasi so avtorji le začeli razgrajevati ta mit in začeli pripovedovati o srhljivih dogodkih nasilja, o lakoti in zmrzovanju v ledu in snegu. Ne samo, da vsi vojaki niso bili junaki, mnogi oficirji so se pokazali kot pokvarjenci. In tudi čisto navadni vojaki so pogosto storili nič kaj čednega, samo da bi si olajšali gorje. In slednjič, prav tisti vojaki, ki so bili resnično junaki, so se v nekem trenutku razkrili kot pridaniči. Kot da bi se želeli maščevati nad svojo državo ali domovino, ki ni hotela ali pa ni mogla poskrbeti zanje po vojni. Sami so si vzeli pravico in se okoristili ne samo z naivnostjo drugih ljudi, ampak tudi z bolečino teh, ki so izgubili njim drage osebe.

Lemaitre je preko »zgodovinske pripovedi« upal povedati to, kar je razkril Dostojevski v svojih psihološko najbolj poglobljenih romanih, da namreč meja med dobrim in zlim ne gre po črti bojne linije, tudi ne po narodnih in še manj po generacijskih razlikah. Prav tako pa ni sam na sebi dober ne moški in ne ženska. Meja med dobrim in slabim gre skozi srce vsakega posameznika. Pogosto pa tudi ta meja ni jasna. Je vijugasta, preskakuje in včasih se resnično vprašujemo, ali imamo pred seboj nesebičnega vojaka, čigar ljubezen je iznajdljiva, ali pa prebrisanega nepridiprava, ki se cinično posmehuje vsem ustaljenim vrednotam.

Ko preberemo takšen roman, bolje občutimo in dojamemo, kakšne hude posledice pusti vojna in da iz nje nihče ne more priti brez občutka krivde in ne brez ran. Vse to nam romanopisec veliko bolje pove, kot pa še tako dobro nabran dokumentacijski material.

Toda ime Lemaitrovega romana *Nasvidenje tam zgoraj* je vendarle vzeto iz resničnega poslovilnega pisma vojaka, ki je bil po krivem obsojen vohunstva in usmrčen. Tragična pripoved hoče razkriti, kako sta se klavrnost in junaštvo prepletala in kako je lahko neka oseba v hipu zamenjala vlogo. Za izhodišče svoje pripovedi je pisec vzel zgodovinsko resnični dokument, ko je bil na smrt obsojeni in usmrčeni vojak, ki je noseči ženi v slovo napisal vrstico, ki je zašla v naslov romana, pozneje rehabilitiran. Njegovo pristno tragičnost je bolje opisal, kot bi jo zmoglo še tako verodostojno zgodovinopisje.

Priznajmo si, da tudi pismo samo na sebi izraža tragičnost, toda njeno moč in pretresljivost nam je literatura veliko bolje razkrila kot ta dokument sam.

Sedaj smo na stopnji razmišljanja, ko bi lahko rekli, da najglobljo resnico lahko razkriva le romanopisec, če se le naslanja na osnovne zgodovinske vire.

Toda v tem trenutku so nam potožili srbski in črnogorski kolegi, da je njihova zgodovinska zavest preveč pod vplivom nacionalne literature. Njihovo pravo zgodovinopisje je resnično zelo mlado, saj se je začelo šele v 19. stoletju. Do takrat pa je bil edini vir zgodovine njihov junaški ep. Njihova epika je bila v službi ohranjanja narodne zavesti, služila je prebujanju upora in je izražala željo po osvoboditvi od Otomanovega cesarstva.

Kako težko se je najprej dokopati do zgodovinskih dejstev v njihovih odtenkih in kako »ikonoklastično« zvenijo popravki, ki izhajajo iz zgodovinskih dokumentov. Takšno težave razkrivajo poizkusi uravnoteženega zgodovinopisja, da bi si utrlo pot v šole in v javno mnenje.

Sedaj lahko tvegamo sklep, da tudi literatura ne sme ignorirati zgodovinskih virov. Nekaj je njeno dopolnjevanje in odkrivanje čisto novih razsežnosti, ki jih zgodovinski dokumenti ne obravnavajo. Nekaj drugega pa je ignoriranje teh virov ali pa celo njihovo zanikanje. Če ima literatura pogum, da jih bo sprejela, lahko postane samo še pristnejša in seveda tudi univerzalnejša.

Sodobna literatura ima potem takem veliko etično vlogo. Njena etika ni v moraliziranju. Vidimo, da tudi antimoraliziranje lahko postane neke vrste moraliziranje. Samo barvo smo zamenjali, če modno poveličujemo nekatere družbene skupine. Visoka literatura je sposobna obiti tudi to skušnjavo in razbiti vse ustaljene predsodke, predpostavke in izdelane predstav o svetu in človeku. Njeno vodilo je lahko le spoštovanje vsakega človeka in prepričanje, da je lahko vsak njen junak hkrati pozitiven in negativen, saj je takšna tudi resnična zgodovina.

Čim bolj je literatura človeško pristna, tem bolj je tudi zgodovinsko točna. Njeno vodilo je lahko le konkreten človek v vseh razsežnostih, ko podobno kot Nietzsche izgovarja stotnikove besede iz Kalvarije: Ecce Homo! Glejte človek!

Otroci potrebujejo otroštvo

Angelika Zöllner

Na predstavitvi slovenske izdaje Rdeče hiše v Ljubljani, dne XXX je pisateljica takole nagovorila občinstvo: »Pozdravljeni! Zelo sem vesela, da ste prišli – predstavniki založbe, moja prevajalka Alenka Novak, ki sem jo spoznala v Grčiji, in celo nekaj prijateljev, ki sem jih prav tako spoznala v hiši literature na Rodosu in jih zdaj spet srečujem v Ljubljani. Vsem, ki so sodelovali pri pripravi knjižne izdaje, se za njihovo delo prisrčno zahvaljujem.«

Po poklicu sem socialna delavka, moj mož pa je specialni pedagog. Imava pet (posvojenih) otrok in sva se prek tega in tudi po poklicni poti v zadnjih desetletjih posvečala različnim fasetam otroštva, tudi vzgojnim težavam.

Družina s toliko otroki ne počitnikuje prav zlahka v hotelu. Tako sva se odločila, da bomo počitnice preživljali v prikolici. To je bilo tudi finančno ugodneje in tako smo vsako leto skoraj po šest tednov poletnih počitnic preživeli na Švedskem. Nekoč smo tam v eni njihovih značilnih rdečih lesenih hiš preživeli tudi velikonočne praznike z oblico snega.

Najbolj čudno je bilo – in to je bil tudi prvi povod za nastanek knjige –, da ob koncu počitnic nobeden od teh sila različnih otrok ni hotel domov. In odrasli tudi ne. Konec koncev je bilo tudi nama tam, sredi narave, prijetno, saj so bili otroci srečni in zadovoljni. Tako kot knjižni junak Martin smo tudi mi živeli ob nekem jezeru v Smålandu, kakih 200 kilometrov od Vimmerbyja, rojstnega kraja Astrid Lindgren. Glede na to, da sicer živimo v srednje velikem velemestu, sva kmalu opazila, kako izenačeni so bili otroci v naravi – vse drugače kot sicer v šolskem okolju. Ko so se posvečali preprostim naravnim dogajanjem, ki so jim sledili od začetka do konca in so jih lahko tudi sooblikovali, ne da bi jih pri tem kdo pretirano prekinjal (ne odrasli, ne časovne omejitve, ne šola ...), so bili zadovoljni.

Posebej sta nama padli v oči dve stvari:

Prvič – otroci so se med seboj bistveno manj prepirali.

In drugič – tisti otroci, ki so v prvih šolskih letih le stežka sedeli pri miru, so bili tu zmo-

žni daljše zbranosti. Doma smo bili priče raznih pritožb. Na primer: otrok se v klopi igra, namesto da bi poslušal. Kleči na stolu in riše lepe risbe, ki pa nimajo ničesar skupnega s tekočo snovjo. Gleda skozi okno in se igra s prstjo v cvetličnem lončku ... Seveda ima bujno domišljijo in v svojo igro pogosto pritegne ves razred. Ne, saj nikoli nikomur nič ne naredi, vendar je povsem nezbran, ne posluša in se ne vključi v skupino.

In prav ta otrok je tu na Švedskem že navsezgodaj sedel na klopci pred hišo in gledal v nebo, opazoval naravo in, sedemletnik, dve dolgi uri čakal na sončni vzhod! Opaziti ni bilo niti kančka nemira ali nezbranosti (prizor si je seveda utrl pot v knjigo *Rdeča hiša*).

Kadar se je otrok igral, je bil tako kot zmeraj – in to že v času, ko je obiskoval v vrtec. Zelo dolgo se je znal sam zamotiti, če ga v njegovi igri nihče ni prekinjal.

V neposrednem stiku s silno spremenljivim vremenom, na svežem zraku, ob jezeru, v naravi z drevesi in raznoraznimi sadeži (malinami, borovnicami, gobami – v tolikšnem izobilju, da vsega ni bilo mogoče pojesti) – so se veliko naučili. Če otroke pustimo, lahko izkusijo ali oblikujejo zelo samosvoja doživetja – in prav to se mi zdi v knjigi pomembno. Seveda občasno potrebujejo spodbudo, vendar nikakor ne preveč. Pogosto jih pretirano skrbni in seveda povsem dobronamerni starši s svojim intelektualnim načinom vodenja »ukalupijo«.

Otroci so se lahko na Švedskem v določeni meri tudi sami odpravljali po svojih poteh, ne da bi jim pri tem pretila nevarnost. In to po več ur. Z možem sva opazila, da otroci, ki v določeni starosti izkusijo takšne preproste počitnice in hkrati nadvse poetično življenje, pogosto dosti laže – in to velja zlasti za mestne otroke

– povsem neposredno dojamejo povezanost življenja. Doživijo, kako človek neko delo začne, kako ga izpelje in kako dokonča. Tako rekoč z vsemi čuti dojamejo celoten potek: potrpežljivemu metanju trnka v vodo sledijo ulovljene ribe; te je treba speči – eden od otrok se nenadoma domisli in zgradi peč za prekajevanje –, pečene ribe pa potem vsi skupaj pojejo. Naberejo les in iz njega zgradijo lopo – sredi grmovja ali celo na drevesu – zvečer pa zakurijo taborni ogenj. Kadar poči zračnica na kolesu, jo popravijo, če se v zalivu, seveda odraslim na očeh, učijo veslati, si morajo čez obleko le nadeti rešilni jopič, več pa jim ni treba ubogati. Lastne izkušnje – kako je treba zasukati veslo in tudi kako se pade v vodo – so izvedljive brez težav.

Najin sklep (z otroki sva bila vsaj 15-krat na Švedskem): preproste dnevne popestritve kot so izgradnja lope, veslanje, kolesarjenje, nabiranje in priprava jagodičja in gob, peka borovničevih palačink, vkuhavanje marmelade, opazovanje zvezdnih utrinkov, upoštevanje vremena ... vse to zadošča, da se povsem različni otroci na počitnicah prav nič ne dolgočasijo.

Vsak od nas pri vzgoji kaj naredi narobe, nekaj pa seveda tudi prav. Marsičesa smo se morali starši – tako kot vsi – šele naučiti. Nekaj pa sem očitno že vse od začetka nevede nosila s seboj: ko sem sama hodila v šolo, smo pri pouku nemščine v 11. razredu obdelali Schillerjeve »Spise o estetiki« – »o človekovi vzgoji«. Schillerjev stavek, da je »človek zares človek samo tam, kjer se igra«, mi ni šel več iz glave (o njem sem navdušeno pisala celo v svoji maturitetni nalogi).

To pomeni predvsem, da je treba otroke v njihovi predani in ustvarjalni igri spoštovati in jih čim manj prekinjati. So radovedni, ustvarjalni, imajo svoje izkušnje in prav posebej razvito domišljijo. To domišljijo in fleksibilnost potrebujejo za življenje, da bodo pozneje lahko uspešni pri svojem delu. Prav nič potrebno ni, da otroke prezgodaj potegnemo iz njihovega pravljičnega sveta in jih popravljamo s teoretičnimi razlagami. Marsikaj pride samo od sebe.

Otroci potrebujejo otroštvo. Od časa do časa sicer potrebujejo vodenje, vendar se povsem svobodne igre, ki jo je treba negovati tudi doma v mestnem stanovanju, ne sme pretirano prekinjati! Nikar takoj vsega ne pospravimo, ampak raje pustimo, naj umetnina, ki so jo zgradili, nekaj dni stoji!

Saj tudi odrasli ne maramo, da nas pri našem delu nenehno prekinjajo – sicer vsi živčni pozabimo svoje zamisli in tudi, kaj smo se sploh namenili narediti. Zelo pomembno se mi zdi predvsem: dati čas! Za otroke določen ustvarjalni nered nikakor ne pomeni preobremenitve. Seveda moramo biti pozorni, da igrač ni preveč. Če, ne da bi vprašali, otroku vzamemo kaj, kar je ustvaril, ali kar mu je ljubo (punčko, medvedka, najljubšo igračko), je to lahko ne le moteče, ampak celo škodljivo, saj mu potem manjka. Najbolje je, da odstranimo le stvari, ki jih na trenutni stopnji igranja ne potrebuje. Pa še takrat se mora tista stvar v primernem trenutku znova pojaviti in nikakor ne izginiti. Nekateri otroci se še kot odrasli spominjajo, kako je nenadoma za vedno izginila neka igrača, katere pomena starši niso pravilno ocenili. Tako so do ljudi postali nezaupljivi ali pa jih je to še huje prizadelo.

Knjiga o »rdeči hiši« se je začela na koncu. Zadnji dan počitnic sem pred vrati neke stare, razpadajoče rdeče hiše nenadoma »zagledala« sedeti troljega dečka. Povedke o trolih in tomtejih – dobrih ali muhastih hišnih duhovih – sem prebirala že kot otrok (Jeanna Otherdahl, *Vile in troli*, pozneje delo Astrid Lindgren, Tomte Tummetott). Kot odrasla sem ugotovila, da Jeanna Otherdahl ni bila samo švedska pripovednica, ampak tudi učiteljica.

Glede čedalje pogostejših pripomb, ki so iz šole prihajale na račun naših med seboj zelo različno, nekaterih tudi pozno razvijajočih se otrok, si je marsikaj utrlo pot v knjigo. Morda sem bila nehote malo trmasta. Hotela sem napisati knjigo, ki bi zagovarjala tudi otroke, ki se razvijajo počasneje. Hotela sem pokazati, da hitrejša prilagoditev odraslim ni nujen cilj – danes se za otroke nekaterih staršev že v prvih šolskih letih začne za današnji čas čedalje pomembnejši razumski pristop in pretirano cenjena učinkovitost. Otroci niso »normirani«, ampak so samosvoji – tako kot hočemo to biti tudi

odrasli, čeprav nekateri takšni sploh ne upajo ali ne znajo več biti.

Ko za nazaj opazujem razvoj najinih otrok in njihovih otroških prijateljev, ki sva jih pač dolgo lahko spremljala – in ki imajo zdaj že sami otroke –, se čudim, kako resnično je, kar je povedal že Schiller. Otroci, ki so se smeli in znali dodobra ustvarjalno naigrati, so tudi pozneje pri svojem delu razvili malone enako ustvarjalnost. Seveda tega ne morem znanstveno utemeljiti, lahko pa to povem na podlagi čisto osebnih opažanj v najinem zasebnem in poklicnem okolju.

Enemu najinih otrok, ki je bil nemara najbolj podoben malemu Martinu iz zgodbe, sva v 7. razredu pustila, da je zamenjal šolo – po večletnem razmišljanju. Prav v tej »podzahtevnosti« je domače naloge, ki jih je bilo resda bistveno manj kot prej, spet začel delati sam. Predvsem pa je spet ozdravel (po enem letu je astma izginila) in je svoje sposobnosti lahko razvijal na podlagi svoje svobodne odločitve. Pri številnih gledaliških predstavah je odigral glavno vlogo, plesne tečaje je kronal z uspešnimi udeležbami na turnirjih, vrtnaril, mizaril – duši je znal dati prosto pot. Za vse to na drugi šoli ne bi imel časa.

Poleg tega je pozneje sam od sebe opravil več diferencialnih izpitov in celo doštudiral. Danes vodi nabavni oddelek neke onkološke klinike in se mora tudi tam pogosto znajti. Najmlajši je potreboval še več časa. Kot otrok s hiperkinetično motnjo, tj. z ADHD sindromom je bil v šoli zmožen le kratkotrajne zbranosti. Na višji stopnji je bilo že bolje, vendar ni zadoščalo za uspešen zaključek šole, saj so ga pogosto zanimale povsem druge reči. Prav lani je pri 26. letih uspešno opravil vse izpite – za višjo šolo in vozniški izpit. Letos poskuša nadaljevati šolanje.

Za otroke so res na voljo nadvse različne razvojne možnosti.

Rdeča hiša ali skrivnost živih besed je namenjena predvsem tistim bralcem, ki še radi sanjajo. Tistim, ki se nekoliko počasneje razvijajo, pa so vendar enako dragoceni kot drugi, če ne še dragocenejši – saj se morajo za marsikaj bolj potruditi. Pravzaprav se vzgajati ne da brez upanja – brez upanja tudi ne bi mogla napisati nobene knjige. Prav kadar se znajdemo v težavah, je silno pomembno, da verjamemo, da bodo v prihodnosti nastopili boljši časi.

Za izbiro pravljične oblike pisanja sem imela dober razlog. V času, ko pravljice niso več cenjene, želim ljudi opomniti na moč podob. Zanimivo je, da so zgodbe in podobe tega pravljičnega romana delovale tudi pri odraslih, pogosto celo pri mlajših moških v začetku 20. let. S podobami, prispodobami, simboli ali zgodbami marsikaj laže razumemo kot s pametnim govorjenjem (že v Svetem pismu so uporabljene prilike). Mar ni tudi pri odraslih vsaj deloma tako? Pošteno povedana kriza usode, pa tudi to, kako jo je mogoče obvladati, nam navsezadnje vlije več moči od še tako pametnih predavanj, ki nas vse preveč spominjajo na čase, ko smo jih že kot otroci preposlušali preveč.

Prisrčno vas vabim, da si sami preberete, kaj se bo zgodilo Martinu, malemu trolu, pastirju Johannu in drugim junakom iz zgodbe o rdeči hiši. Vesela bom, če bo iz posejanega semena lahko kaj zraslo ...

www.angelika-zoellner.de

Miha Pintarič,
profesor francoske književnosti
na ljubljanski Filozofski fakulteti,
esejist in pesnik

Imamo še možnost, da gremo po poti otroka naprej

Če ga imajo ljudje za mistika, jim reče, da se motijo. »Moje izkustvo je le pričakovanje,« pravi Miha Pintarič, profesor francoske književnosti na ljubljanski Filozofski fakulteti, esejist in pesnik. V spremni besedi zadnje esejistične zbirke je Edvard Kovač zapisal, da je z njo skušal seči v neizrekljivo. »Že izrekljivega je preveč, čas pa je tako kratek,« je zadržan. V pogovoru nam je pojasnil, kako se loteva pisanje esejev, njihovo odprtost za presežno, razliko med preproščino in preprostostjo, zakaj v Sloveniji nimamo posameznikov, kdo so intelektualni lopovi revolucije, zakaj nam bo pravo smer pokazal kvečjemu otrok v nas … Ne piše romanov, ker bi moral biti malo shizofrenika, se znati vživeti v več različnih oseb, njegova koncentracija pa je bolj kratka in globoka. Pintarič je pravkar izdal razpravo o književnostih in literarnih zvrsteh v srednjem veku na območju današnje Francije Bojevniki in trubadurji. Čaka na objavo dvoje pesniških zbirk v slovenščini in zbirke v angleščini A Poetic Itinerary in Slovenia. Pesmi so namenjene obiskovalcem naše domovine, ki jim bo morda humor pomagal, da si bodo Slovenijo bolje zapomnili.

Z zbirko esejev Na poti v črno luknjo *ste se vnovič prebili med nominirance za Rožančevo nagrado. Lahko bi celo zmagali.*

Imel sem možnost, ne morem se pritoževati. Nominacije nisem vzel kot športno tekmovanje srečnežev, uvrščenih v finale. Kar nekoliko nerodno mi je razmišljati v kategorijah zmagovalca in poraženca.

Kaj si mislite o literarnih turnirjih? So (še) viteški?

Viteški ravno ne. Vitez je bil v prvi vrsti vojščak. Dobesedno. Zmagal je, če je, z bolj ali manj hudimi posledicami, nasprotnika vrgel s konja. Vitez pa je bil lahko tudi pevec, pesnik, trubadur, a to je njegov drugotni pomen. Lahko je, če se je izkazal, zmagal tudi na pesniških turnirjih.

Je bil boj pošten?

Na turnirjih, kjer so vitezi drug drugega metali s konj, je bil spopad na prvi pogled čist. Kajpada so tisti z več zlatniki premogli boljšega konja in opremo. Le kdo je kriv, če se tu pravičnost neha? Pri pesniških turnirjih se je najbrž nekako le lobiralo, kot temu pravimo danes, ampak ne bi dal roke v ogenj. Sam nimam veliko izkušenj z literarnimi nagradami, zdi pa se mi, da znajo biti tudi dandanes pravila igre poštena. Ne toliko pametna, poštena pa vendarle.

Vas toliko razvpito klanovstvo pri medsebojnem podeljevanju nagrad ne moti?

Dvomim, če sem pravi človek za razglabljanje o teh malih nečednostih. Ne gre le za nagrade; v igri so tudi štipendije, rezidence v tujini, vse, kar nekomu koristi pri organizaciji in usmeritvi kariere. Danes je to nepri-merno bolj dodelano kot v srednjem veku, ko pa je tudi padel kakšen cekin. Kot rečeno, na književne nagrade se kaj dosti ne spoznam. Še najbliže mi je natečaj Sodobnosti za kratko zgodbo in slovenski esej. Pesniki, pisatelji, esejisti … pobiramo samo drobtinice, ki padejo z mize drugih klanov, gospodarskih in finančnih. Za ljudi so pomembnejši od kulture, s čimer se ne strinjam, a to je moj problem.

Član komisije za podelitev nagrade za najboljši esej je bil vaš prijatelj pater Edvard Kovač. Je tudi pisec spremne besede, v kateri je orisal vaš intelektualni in duhovni portret.

Pater Edi je za spremno besedo odstopil navdahnjen, čudovit govor ob moji lanski petdesetletnici. Nekaj je, se mi zdi, dodal. Je izjemen govornik, lahko ga le občudujem, pa tega ne omenjam, ker je šlo na moj račun. Res je mojster govorjene besede.

Ste eseje pisali že za Celovški zvon?

Da, zanj sem v začetku devetdesetih let napisal svoj prvi esej o Montaignu. Najprej v francoščini kot del doktorata, nato sem ga predelal in prevedel v slovenščino. Nikoli ne bom pozabil, kako me je moj tedanji profesor in zdaj prijatelj Andrej Capuder krepko oštel. Kar hudo mi je bilo. Esej sem vzel spet v roke in ugotovil, da ima povsem prav. Vsebinsko ga ni bilo treba popraviti, temeljito pa sem se lotil sloga, saj prevajanja nisem bil vešč. Francoščina je vplivala na moje dolge, že kar klobasaste stavke v slovenščini. Ta pa ima raje kratke stavke. Popravljenega eseja nisem še enkrat objavil, a vaja je bila nujna. Vsako besedilo sem pozneje kritično pretresel z vidika njegovih nasvetov, kar je zelo vplivalo na boljši slog. Po njego-

vi in moji zaslugi. Pri francoščini mi je enako pomagal James Dauphiné. Tudi vsako besedilo, napisano v francoščini, sem obdelal s stališča njegovih vsebinskih, strokovnih pa tudi slogovnih popravkov in sugestij. Profesor renesančne književnosti na več fakultetah je zelo veliko naredil za slovenske študente in profesorje, jim omogočil študij, poskrbel za štipendije. Pri učenju tujega jezika je zelo pomembno, da vsaj nekaj mesecev preživiš v njegovem okolju. James Dauphiné je velik človek. Imenovan je bil tudi za častnega senatorja Univerze v Ljubljani.

»Zanj je trubadurstvo več kot literarni slog, je tudi stil življenja,« je o vas zapisal Edvard Kovač. Ste trubadur v 21. stoletju, če parafraziram modnega francoskega ekonomista Thomasa Pickettyja?

Trubadur je imel točko omega, konvergenco, ki mu je povezovala vse niti življenja, jih usmerjala v en smisel. Lahko je to ljubezen. Trubadur hoče večno in popolno ljubezen, vendar tukaj in zdaj. Ni pripravljen čakati. V tem precepu se je ujel in tudi zato je trubadurska tradicija – trajala je 150 let – presahnila. Če se v tej luči ozremo v sedanjost, manjka točka omega. Kdo pa ima občutek, da ga kar koli res povezuje, mu daje smisel na življenjski poti? Posamezniki že, a gledano globalno, z vidika kulture oziroma civilizacije, to manjka.

Moje trubadurstvo? Naj Ediju vrnem žogico. Prej kot jaz je ta trubadur on. Naredil mi je poklon, ne vem pa, če ga res zaslužim. Glede govorjene besede ima on prvenstvo ne le v primerjavi z mano, temveč tudi z veliko večino sodobnikov. Glede na kompleksnost trubadurske poezije je povsem nesmiselno pričakovati, da jo bodo peli na pamet. Besedilo je bilo treba dati na papir. Skoraj ni nobenega modernega pesnika, ki bi pisal tako kompleksno poezijo. Ne merim na estetsko vrednost, ampak na prepletenost oziroma zapletenost sheme rim, ritma … Trubadurji so bolj ali manj peli lastne pesmi, medtem ko so potujoči pevci, imenovali so jih žonglerji, izvajali pesmi drugih avtorjev. Vendar v srednjem veku nima smisla iskati stroge razlike med trubadurji in zabavljaškimi žonglerji. Tudi kakšen trubadur je moral kdaj prevrniti kozolec, kot so to počeli žonglerji, ti pa so tudi dobili priložnost zapeti kako njihovo pesem.

Pomembno je, da so tudi takrat imeli občinstvo.

Ni ga zmanjkalo. Na gradovih je trubadurje poslušalo predvsem plemstvo, ki pa se ni odreklo epski poeziji in požiralcem mečev in ognja. Po gradovih je vladal dolgčas; ko v Hamletu pridejo igralci na grad, je vse pokonci od pričakovanja: *Gremo lovit kraljevo vest! The play's the thing wherein I'll catch the conscience of the king.*

Poznate frančiškane?

Enega kar dobro, kot sva že ugotovila, a bolj kot prijatelja in ne frančiškana. Od znotraj jih ne poznam. Edino izkušnjo imam z avguštinci. Z njimi sem prebil teden dni v samostanu na Škotskem, vendar si ne bi domišljal, da jih zato poznam kaj bolje. Samostan na obrežju Loch Nessa je obdajala romantična pokrajina, vendar je bil precej vlažen in nezdrav za bivanje. Skupaj smo v angleščini peli psalme.

Novi ljubljanski nadškof pater Stanislav Zore piše in objavlja pesmi. Dobro (trubadursko) znamenje?

Žal jih še nisem bral. V prihodnjih dneh bom skušal priti do njih. Ljudi, ki pišejo pesmi, je ogromno, tudi sam sem med njimi, koliko so vredne za samo poezijo, pa je vprašanje. O tem naj sodijo drugi. Sam se ne pritožujem, razen če bi jih nekdo želel »izničiti«, ker me ne mara. Če je ocena dobronamerna in strokovna, jo je najbolje sprejeti. Ne bi vedel, kakšne čase nam obeta dejstvo, da je škof tudi pesnik.

Nadškof Zore je iz francoščine prevedel delo Andréja Dupleixa Ljubezen, ki vztraja - Sodobnost sv. Janeza Vianneya. *Očitno se zgleduje po arškem župniku.*

Kdo sem jaz, da bi se spuščal v zadeve Cerkve. Preprostost je gotovo nekaj, kar je Cerkev na Slovenskem po mojem skromnem mnenju zelo potrebovala. Kar je papež Frančišek prinesel v vesoljno Cerkev, bo mogoče novi ljubljanski nadškof v slovensko. Preprostost je v bistvu Frančiškov duh. Njegova pot bo tako kot tudi papeževa najbrž posuta s trni, ljudje pač nismo vedno istega prepričanja.

Preprostost je za intelektualce lahko malone zmerljivka.

Nasprotno, intelektualci bi morali biti najbolj preprosti. Intelektualnost ni v kompliciranju preprostih stališč, ampak v sposobnosti po težkem intelektualnem naporu priti do preprostih ugotovitev. Brez vloženega intelektualnega dela dobimo preproščino in ne preprostosti.

Ena od vaših kratkih in preprostih tez, najbrž je posledica daljšega premisleka, je parafraza Flaubertove trditve: »Slog je človek«. Vi pravite: »Esej je človek«. Kako je esej človek?

To, kar pišeš, je esej, to si ti, to sem jaz. V izvirnem, Montaignevem smislu: poskus »biti«. Montaigne pravi, če bi se lahko razrešil, se ne bi preizkušal (esej zvira iz francoskega glagola (s')essayer), vendar človek ni enačba in se ne more razrešiti. Lahko dela samo »štihprobe«, se preizkuša. Besedo smo tako kot vsi drugi prevedli iz angleščine (essay) in ji dali pomen prosti spis, kakršnega poznamo na primer v maturitetnih navodilih. To pa ni tisto izvirno, kar je imel v mislih Montaigne. Izgubljena je filozofska, metafizična razsežnost; početje je ločeno od svojega vzroka. Pisanje eseja je preizkušanje samega sebe, gledaš tja v tisto smer, smisel, svetlobo ... in kot lokostrelec skušaš vedno znova

naravnati ta lok na tisto smer. Ker to po definiciji ne uspe, poizkušaš znova in vztrajaš. To je esej, odprtost za presežno. Angleški *essay* je zgolj napenjanje loka v prazno. Pisanje naj bi to naravnavanje popisovalo, pa ga ne. Če to v temelju priznaš in se vedno znova naravnavaš na presežno, potem lahko napišeš tudi kaj drugega, a bo v luči odnosa s presežnim zadobilo pravi, žlahtni kontekst. Če pa ti tega ni mar, sva spet pri točki omega, kjer se vse povezuje, ali pa, če umanjka, gre nasprotno vsaka stvar po svoje, razmetano, diabolično. Hudič je tisti, ki je v svetu element nereda.

Kozmos ali kaos?

Danes je večina interpretacij vesolja – nisem sicer kakšen strokovnjak za kozmologijo – kaotičnih. Črna luknja ... ne vemo, kam nas pelje, ne vemo, kaj je tam čez.

V prvi zbirki esejev Neškropljene limone *pišete, kakšen naj bo esej: slediti je treba asociativnemu toku, pisati hitro, se ne popravljati za seboj z izjemo slovničnih napak in slogovnih malenkosti. Bi lahko rekli, da so to pravila?*

Ne. Slediti asociativnemu toku misli je proti pravilom. Ni ga mogoče opredeliti, to je trenutni navdih. Da pišem hitro, je bolj ugotovitev in ne pravilo. Pa tudi to se je pri meni že spremenilo. Včasih je držalo, morda tudi zato, ker sem imel precej manj časa. Pisal sem od štirih do sedmih zjutraj, ker pozneje nisem več našel dovolj strnjenega časa. Zdaj si lahko privoščim lagodnejše pisanje. Takrat res nisem kaj dosti popravljal, enkrat sem že šel skozi besedilo ali knjigo, zdaj pa se napisanega lotim temeljiteje. Montaigne je dodajal marginalije, ob robu besedila je bilo vse črno opomb in dodatkov, nikoli pa ni spreminjal napisanega, le dodajal je in črtal, ničesar pa ni vrgel ven. Pustil je, da se sledi toku njegove misli. Kar je redkost. Pisatelj navadno hoče zabrisati sledi do besedila, ki ga spusti iz rok, on pa jih je pustil. Pa ne zato, da bi ga lahko danes študirali, tako kot ga, ampak, ne vem, morda se mu ni dalo. Zato imamo danes več ravni njegovega besedila od prve do tretje izdaje. Lupimo jih lahko kot čebulo in raziskujemo potek njegove misli. Ko so na primer v besedilo intervenirali različni, najprej bolj stoiški elementi ali epistemološka skepsa, ko je skušal biti povsem avtonomen glede na filozofske vplive. No, tudi Montaigne ni lebdel v brezzračnem prostoru, vsakdo dolguje svoje prepričanje komu pred njim. Razen Boga smo vsi eklektiki.

Njemu je lahko, ker je svet ustvaril iz nič.

Saj ravno zato. Kateri eklektik je že to ugotovil?

Vrniva se raje k eseju. Piscem svetujete, naj se ukvarjajo s seboj in z nekaj nadarjenosti bo esej padel pred njih kot zrel sadež. Preprosto?

Pokličiva na pomoč Montaigna. Povedal bom kar po francosko: »*Tout homme porte en lui la forme entière de l'humaine condition.*« Vsak človek nosi v sebi celoto tistega, kar ga dela človeka. Ljudje se do takrat niso ukvarjali sami s seboj. Prvi pesniki so morali zato imeti dobre razloge. Dva bolj znana sta bila gobava, Villon, denimo, je bil kriminalec, a ni bil pokvarjen. Tudi zdajšnji papež ločuje med grešnikom in pokvarjenim človekom. V Villonovi poeziji je ta razlika jasno razvidna. To so bili dovolj legitimni razlogi, da si sebe – kot primer slabe prakse, bi rekli danes – dal v izložbo, češ, ne počnite tega, kar sem jaz, ali ne vidite, kaj se lahko zgodi! Montaignevo sporočilo je drugačno: Poglejte mene! To sem, vsi smo taki, preučujem sebe, ker bi rad spoznal človeški rod. Rabelais še govori o človeški naturi in ga človekov jaz ne zanima na tak način, medtem ko Montaigne piše o svoji lastni naturi v sklopu človeške. Vzpostavi relacijo med vsem in seboj.

In tu se še vedno nahajamo?

Gotovo smo še vedno v odnosu med posameznikom in skupnostjo. Morda pa smo vendarle znotraj tega že nekam prišli.

Nekateri menijo, da ne kaj dosti daleč. Še vedno nimamo posameznika.

Se strinjam. Družba, ki je samo množica, ni isto kot družba, ki je sestavljena iz posameznikov. Posameznik se ne rodi. Erazem pravi, konj se rodi, človek postane. Ko si rojen, nisi posameznik, tega se moraš naučiti, zato je potrebna vzgoja. Posameznik raste in postaja, ko dozoreva in se kot posameznik vrne v skupnost. Šele takrat ji lahko kaj doprinese, kdor pa le jemlje, ne da bi kaj dal, ni posameznik. Kako bi ga poimenoval v tem trenutku, ne vem, najbrž pa vas zanima, zakaj je pri nas tako in zakaj temu drugje ni tako, če res ni. Zakaj bi bilo v Romuniji, Bolgariji ali na Madžarskem, kjer imajo za seboj podobno zgodovinsko izkušnjo, drugače? V nobeni od nekdanjih komunističnih držav v Evropi nimajo posameznika. To je stvar generacij. Do posameznika se ne pride z volitvami ali ustavo.

Je to naša iluzija? Smo se je šele zdaj ovedli?

Saj ne vemo. Sam le domnevam, ne morem reči, da vem. Kdor misli, da ve, ima še eno iluzijo več. Drugo vprašanje je, koliko so posamezniki v zahodnih državah dejansko razviti in zreli. Na primer v Ameriki, ki je razmeroma mlada država, saj ima le dobrih dvesto let, Evropa je od nje starejša za tisočletje. Ameriške mentalitete ne razumemo, oni pa našo še manj. Tudi Amerika je drugačna, vendar se tega ne zavedamo, ker si domišljamo, da smo sposobni razmišljati po njihovo. Amerika vsiljuje podobo sveta, ki jo preoblikujemo z našo evropsko zavestjo. Izid tega je, ne vem,

kako bi ga imenoval, zelo srednjeveški. V priljubljeni nadaljevanki *Igra prestolov* se ne pobijajo s topovi, ampak se mečujejo in koljejo. (No, vsaj enkrat sem na tekočem pri eni stvari, navadno capljam za najnovejšimi dosežki zabavne industrije.) Sovraštvo je v tem miselnem horizontu sredstvo, da se doseže nekaj več, vendar do tega nikoli ne pride. Ozrite se naokoli, sami sovražniki, ki nas ogrožajo od vsepovsod. Če nekoga nenehoma prepričuješ, da je sovražnik, potem to tudi postane. Ameriško miselnost prepoznam kot medievalist. Poglejva *Pesem o Rolandu*, junaku, sposobnem opraviti skoraj z vso vojsko sovražnikov. V Ameriki je to Arnold Schwarzenegger, Silvester Stallone ... Evropa pa ni taka, prišla je precej dlje. Nikakor ne trdim, da je pot napredka za vse enaka. Tudi mi imamo svojo, zakaj bi hodili po drugih. Evropa je stara, v najboljšem primeru je človek v poznih srednjih letih, s kravato in obleko, ki premore drugačen diskurz. Anton Trstenjak je nekje zapisal, da se človek od starih časov ni nič spremenil, le namesto kija ima v rokah atomsko bombo. V tem spoju pa vidim velik problem. Že sama podoba Evrope je v svoji razdrobljenosti povsem drugačna od Združenih držav Amerike, ki v odnosu do sveta nastopajo zelo homogeno.

Kakšen Američan je za vas nekdanji veleposlanik Joseph Mussomeli?

Osebno ga ne poznam. Zame je zelo atipičen Američan. Mnogo let je živel tudi v drugih državah, kot inteligenten človek je hitro dojel diskurze različnih politično-nazorskih usmeritev med narodi in v sami Sloveniji. Ni me presenetilo, da ga je v naši državi tudi kaj začudilo in zaskrbelo. Saj je tudi nas, čeprav po definiciji slabše vidimo, ker smo potunkani v realnost, on pa na nas vendarle gleda od daleč. Kot sem že dejal, moraš kdaj pa kdaj prisluhniti tudi kakšni kritiki in ne vztrajati v drži pametnjakoviča. Amerika je drugačna, čeprav se tega težko zavemo. Tudi v Evropi je veliko drugačnosti, z njenimi vojnami vred, ki so ne nazadnje tudi kulturni fenomen, saj je kultura skupek drugačnosti. Koliko časa bo Evropa zdržala, je vprašanje. Upam, da čim dlje.

Dejali ste, da je treba kritiki prisluhniti. Literarne revije, Sodobnost in Literatura denimo, niso spregledale vaše esejistične zbirke. Sicer prijazna, celo navdušena kritičarka in performerka vam v Sodobnosti zameri, ker se je v njej znašel tudi od esejev manjvreden žanr – kolumne. Skozi teme, ki jih načnete, se sprehodite preveč mimogrede, velike teme razdrete v kratkem času, vam očita. Greste v kritiko kritike?

Kritiko sprejemam in se z njo strinjam. Če mi zameri, da sem v zbirko vključil kolumne in ne esejev - in to so res kolumne - bi ji odgovoril, da gre res za mojo svobodo, a v soglasju z uredniško odločitvijo. Besedila sem predlagal, uredniki so jih sprejeli, teme so smiselno povezane. Kolumne so kajpak kratke, nekoliko sem jih za objavo v zbirki popravljal, vendar jih nisem želel bistveno spremeniti. Zakaj bi delal esej iz teme, ki si ne zasluži esejistične obravnave?

Pravi, da kolumne niso argumentirane. Tudi v eseju nisi vedno argumentiran – odvisno od tega, za kakšen esej gre. Lahko je strokovni esej z opombami, lahko pa postaviš teze in jih utemeljiš s precej subjektivnimi argumenti. Na očitek, da sem vključil kolumne in posamezna besedila nezadostno utemeljil, bi odgovoril, da je treba argumente razbrati iz konteksta celotne knjige in ne le iz posameznih kolumn ali esejev. Nekatere kolumne imajo ironično poanto – denimo tista o subliminalnih sporočilih v slovenskih otroških pesmih – s katero se pretrga tok resne tematike. Za moj okus je najšibkejši esej prav najdaljši: *Kaj ima 'I feel Slovenia' skupnega s hlačno podvezo?* V njem ni zgodbe, ker ne nastopajo osebe, gre samo za predloge sloganov in logotipov za promocijo Slovenije v tujini. Glavni očitek kritike leti na šibko argumentacijo. V pogovoru sem že omenil preprostost ugotovitev. Descartes piše o jasnih in razvidnih resnicah, danes si tega seveda ne moremo več privoščiti – vsaj v znanosti ne. Tudi esej ni stvar znanosti. Če bi denimo napisal *ogenj žge,* gre za razvidnost, tudi marsikakšna ugotovitev je lahko dovolj razvidna in ne potrebuje posebne utemeljitve. Kolumna jo s svojo dolžino ne prenese. Tudi eseji sonominiranega kolega Matjaža Lunačka so kratki. Ko sem jih prebiral, nisem dobil občutka, da bi bili zaradi kratkosti kaj slabši. Kot rečeno, vsaka tema ni vredna eseja, vendar imajo tudi krajša besedila svojo vlogo, ko lahko bralec stopi korak vstran, z njihovo pomočjo vrže nov pogled na tiste »prave« eseje, si nekoliko oddahne.

Zbirko ste torej zasnovali vendarle premišljeno?

Glede na gradivo, ki sem ga imel na voljo, je njena zasnova seveda premišljena. Ne trdim pa, da sem vse idealno domislil.

Tudi z vključitvijo otroško-odrasle interpretacije otroške pesmice Metuljček cekinček*?*

Seveda. Dodal bi lahko še drugo, ki mi je prišla na misel: *Diči diči diča, deček nima biča, deček nima še ostrog, da pognal bi konja v log.*

Že slutim njeno subliminalno sporočilo.

Da ne bo nesporazuma, gre za ironijo. A v vsaki ironiji je zrno resnice.

Je Marjan Rožanc za vas referenčni esejist?

Preveč pretenciozen bi bil, če bi se s tem strinjal. Bil je veliki avtor v nekem zgodovinskem trenutku, drugačnem od današnjega. Takrat se je njegova beseda slišala in zapomnila, zato imamo danes Rožančevo nagrado. Mi smo bolj glas vpijočega v puščavi.

Naslednji zbirki esejev bi lahko dali naslov Na poti iz črne luknje.

Najprej ne vem, če bo prišlo do naslednje zbirke. Če bo, je to vsekakor ena od možnosti. A najprej je treba priti do dovolj gradiva, potem bi lahko zaslutil, kam meri. No, nekaj imam že napisanega, morda pa vendarle vsaj implicitno kaže tudi na pot iz črne luknje.

Pravzaprav že veste, kdo bo pokazal pravo smer.

Zase verjetno mislim, da vem ... (premolk)

Odgovorili ste že v svojem naslovnem eseju: Otrok v nas. *Pokazal nam jo bo kvečjemu otrok v nas.* Pravo otroštvo je usmerjeno naprej. Sveti Avguštin v kratkem besedilu *De magistro* piše o notranjem učitelju. To je isto. To so samo načini, kako dopovedati tisto staro platonistično prepričanje, da je resnica v nas. Če smo mi najprej in samo telo, kje pa je potem resnica? V telesu je ni. Kdo razmišlja? Telo, možgani? Seveda, a če je to vse, je težko govoriti, da bo resnica del telesa tudi, ko tega enkrat ne bo več. Če pa si pomagamo z drugačnimi prispodobami, denimo z vesoljnim spletom, katerega del smo, takrat ko se sprostimo od vsega odvečnega in se vklopimo vanj, takrat postanejo vsi čuti čistejši, vrata zaznave so prečiščena, kot je govoril Marsilio Ficino. Uvid v stvarnost je povsem drugačen, slišimo vesoljno glasbo nebesnih sfer, za katero smo zdaj gluhi. Če tega ne jemljemo dobesedno ali agnostično, imamo še možnost, da gremo po poti otroka naprej, da nam otrok v nas pokaže pot. Tisti otrok, ki ga vedno vidimo, kako teče tam nekje pred nami, mi pa mu sledimo. Ne tisti za nami, ki samo moči plenice. Postaja nekaj, to, kar smo mi.

V lepi srednjeveški zgodbi Perceval išče gral. Chrétien de Troyes dela ni dokončal, prej je umrl, kar pa predstavlja tudi simbolno poanto: človek *je* iskanje smisla, in kdor misli, da ga je našel, ga izgubi. To je ta otrok, odraščanje je v spoznanju, da se v iskanju svoje preteklosti ne bo našel. Bralec to ve vnaprej, on pa ne, a nenadoma mu postane jasno; ko uvidi, da je tisto, kar išče, v prihodnosti in ne v preteklosti. Mi smo v podobnem položaju. Ko se zavemo, da je tisti otrok v nas otrok jutrišnjega dne, smo v pravi smeri.

Politik je človek brez obraza, kajti njegov obraz je maska, za katero ni ničesar. Je človek, ki je odvisen od drugih, ste zapisali pred desetletjem. Se je medtem kaj spremenilo?

Prav nič, kvečjemu na slabše. Politik je povsem odvisen od drugih, na vsakih nekaj let mora na volitve.

Ampak to odvisnost je dobra!

Za demokracijo že, a ne zanj. Pisal sem z ozirom na posameznika, sebe predvsem. Takšna politika mi ni mar. Zanimajo me principi politične igre, vendar ne toliko, da bi se vanje resnično poglobil.

Razvili pa ste svoj koncept dražve.

Najprej je bil le lapsus. Nisem prepričan, če so lapsusi dejansko res lapsusi. Dražva je razprodaja tega, kar imamo, prav to, čemur smo priča. Ko se mi je zapisal ta »politološki koncept«, sem meril na razprodajo v turizmu, a so še hujše stvari. Težko je biti dovolj pameten. Zakaj razprodajati nekaj drugim, tujcem ali ne?

»Razjezite se!« ali »Nasmejte se!«? Kateri imperativ vam je bližji?

Jaz se tako nikoli ne jezim. No, redkokdaj. Vem pa, kdaj bi se moral, pa tudi takrat se dostikrat ne.

Nekje ste zapisali, da bi radi pisali tako, da bi se ljudje krohotali.

To bi bilo super.

Če naj bi se komu morali smejati, so to stand up komiki. Kolumne so že odločno predolge.

Stand up je sekvenca kratkih gagov. Pred časom sem se jih nagledal in naposlušal na edinburškem festivalu, kamor sem hodil dolga leta. Dobro sem vedel, katerega angleškega komika je vredno slišati in videti, Phila Kaya denimo ali Eddieja Izzarda. To je bila atrofija kulturne zavesti. Videl sem veliko krasnih predstav, a stand up je začel izrivati vse drugo, ker so ljudje željni le hitrega smeha. Tudi sami nastopi komikov so postajali bolj površinski, preveč je bilo samo situacijske komike, improvizacije, kar mi je bilo čedalje manj všeč.

Ko pravim, da bi ljudi rad nasmejal, sem mislil seveda na svoje pisanje. Zadnjič sem po televiziji ujel izjavo Tina Vodopivca, da sebe sploh ne vidi kot smešnega človeka. Ima kolege, s katerimi se dobiva v različnih družbah in so neskončno smešnejši od njega. Vse, kar je dosegel, je sad trdega dela. Štosi, ki se jih nauči dobro povedati. Kot pri *Paradoksu o igralcu*: opazuješ resnično dogajanje in potem nenehoma ponavljaš vse geste, mimiko, besede. To je podobno Diderotovi ugotovitvi. Samo igralsko veliki komiki si lahko privoščijo improvizacijo. Za vedno mi bo ostal v spominu igralec kultne nadaljevanke *Allo, Allo!*. Igral je nemškega podoficirja Hansa. Pozabil sem že, kako mu je ime. Na festivalu v Edinburgu je nastopil v igri Žlahtni meščan. V nabito polni dvorani z več tisoč ljudmi je med monologom prišel do roba odra, vsi drugi v ozadju pa so nenadoma kakor zamrznili. Edino on je bil živ. Še nikdar nisem čutil takšne napetosti in tišine v dvorani. Kot bi mu jedli z roke. Na njegovi dlani je bilo vse občinstvo. To je resnično velik igralec. Pred kakim desetletjem pa sem po naključju zajadral v neko edinburško bolj predmestno gledališče, kjer je bil na sporedu neznan komik z imenom Tim Vince. Samo nekaj nas je bilo v dvorani. Na oder je stopil s palmo na glavi in dejal: *No man is an island.* (Nihče ni otok, op. a.) To je bilo zadnjikrat, ko smo se v vsej

predstavi smejali. Nisem še doživel takšne komične polomije. Med premolki, ki jih je predvidel med gagi, ko naj bi se občinstvo smejalo, je vladala tišina. In prav ta komik je predlani prejel Perrierovo nagrado za najboljšega komika. Kako se stvari spreminjajo! Nekoliko me je zaneslo. Rad imam stand up komedijo, nisem pa mogel prenesti, da je edinburški festival postal stand up festival. In sem nehal hoditi tja.

Drago Jančar je nehal razmišljati o tem, kam potuje slovenska tranzicija. Vi se temu približujete z esejem Kdo bo ukradel naslednjo revolucijo*?*

Grafit, ki je dal naslov eseja, sem na strojni fakulteti pred dnevi vnovič ugledal. Nihče ga še ni zbrisal. Še dobro, da ni na Filozofski fakulteti, saj imamo novo fasado. V eseju sem resda izhajal iz aktualnega dogajanja, ni pa bil namenjen refleksiji slovenske tranzicije. Slovenijo sem vzel kot iztočnico za širšo analizo. Ne le geopolitično, tudi zgodovinsko sem se spustil nekoliko v preteklost.

Veste, kdo je ukradel zadnjo revolucijo iz zime 2012/2013?

Eni so že takrat vedeli, kdo bi jo ukradel, drugi nismo. Če bi seveda bila, pa ni bila. To je stvar dobre stare prakse.

Vas je skrbelo?

Revolucija nikoli ni nekaj dobrega. Vedno jo bo nekdo ukradel. Nič ni vredno revolucije, nobena ideja. Obstajajo pa seveda razlogi, zaradi katerih so ljudje prepričani, da so vredni revolucije, ampak to potem ni revolucija. Ubogi Kurdi ne delajo revolucije, temveč se bojujejo za preživetje. Kar ni isto, oni nimajo izbire.

Revolucija je izbira?

Ja, seveda.

Tudi francoska?

Lahko samo rečeš, da se je zgodila. Ugotoviš dejstvo, popišeš, analiziraš.

Se je ustrezneje vprašati, ali je bila nujna?

Ustrezneje, čeprav vsebuje alternativo, ki je morda ni bilo. Ni se pač zgodila.

Je bil nujen teror?

Ta je dokaz, da ni bila nujna. Pa sva spet pri diskurzu o alternativi. Če jo predpostavimo, je odgovor nedvoumen: teror ni bil nujen. To ni znanstvena utemeljitev, ampak moje prepričanje, da nobena revolucija ni nujna. Ker je ta pojem, koncept posledica intelektualnega aparata, ki je očitno stvar domislil, poimenoval, jo dal na pladenj. Če nekomu rečeš, to je to ali ti si to, in se nato s tem identificiraš, boš s tem tej stvari služil. In služijo! Navadno so to ti intelektualni lopovi. Najprej ukradejo besedo, pojem, potem še stvar. Da revolucijo uspešno ukradejo, traja približno eno generacijo, ko stvar mine in se stvari postavijo navidezno na svoje mesto. S posledicami imamo potem opraviti še dolga leta. Vsaj nominalno se lahko pogovarjamo, med revolucijo to ni bilo dovoljeno. Zdaj lahko govorimo, a to nič ne spremeni. Lahko govoriš, kar hočeš, vendar za seboj ne potegne nobene posledice. Razen če si predsednik KPK in tisto, kar rečeš, podkrepiš še s papirjem.

Morda pa bo o tem junaku protikorupcijskega boja kdo napisal roman in prejel kresnika. Kdaj boste vi vstopili v polje romanesknega?

Nimam tega talenta, na kaj takšnega nisem niti pomislil. Za roman moraš biti malo shizofrenika, se znati vživeti v več različnih oseb. Nimam te sposobnosti. V romanu, če je res tisti pravi, ima vsaka oseba svoje življenje. Da živi, moraš kot avtor nekaj časa živeti z njo in v njej, biti ona. Tega pa ne zmorem. V pesniški zbirki *Molitve* nastopa 60 oseb, ampak še vedno so vse zelo podobne meni. Roman je zame preveč kompleksen. Preveč sem osredotočen na eno stvar.

Kar najbrž še ne pomeni, da so nagrajeni slovenski romani dobri?

Mislite, da bi jaz napisal boljšega? Ne, ne. Najde se tudi kakšen dober. Moja kolegica v kabinetu Katarina Marinčič piše zelo dobre romane. Dosti premalo sem jih prebral, da bi lahko o njih sodil.

Romani so tudi avtobiografije. Nominirani in nagrajeni. Lahko bi pisali kar o sebi.

Koga pa bi to zanimalo? Prvovrstna zloraba literarne zvrsti za egotrip … Esej mi je mogoče všeč prav zato, ker lahko brez slabe vesti pišem o sebi. Nimam niti ideje niti časa, da bi napisal roman. Moja koncentracija je, kot rečeno, bolj kratka in globoka.

Reciva še kakšno o vašem pesnjenju. Kdaj boste bralcem in kritikom ponudili nov izraz ironične, sarkastične kritike na račun stvarnosti? In v katerem jeziku?

Na objavo čaka dvoje pesniških zbirk v slovenščini. Ena je podobna prvi zbirki *Nugae*, druga pa je nekoliko drugačna, z morda malo bolj otožnimi in razmišljujočimi soneti. Ne vem še, katera založba se ju bo usmilila.

Ena zbirka bo pa v angleščini. Iz zaupnih virov sem izvedel, da je na programu Celjske Mohorjeve za leto 2015. Če pri tem ostane – in upam, da bo – bo tako prihodnje leto izšla zbirka pesmi, napisanih v angleščini, *A Poetic Itinerary in Slovenia*. Namenjene so obiskovalcem naše domovine. Različne destinacije, predstavljene na starih razglednicah, so opremljene s humornimi verzi. Vprašali ste me, če želim nasmejati ljudi. S temi pesmimi si to res želim. Morda jim bo ta humor pomagal, da si bodo bolje zapomnili Slovenijo.

Bo poleg tudi slovenski prevod pesmi?

Ne, verzi se mi ne zdijo pretežki. Kaj pa bi sicer lahko Slovencu še povedali o Bledu ali Bohinju? Če pa bi se izkazala potreba, je mogoče storiti tudi to. Za vzorec pa nekaj verzov:

Brnik Airport

Long before the brothers Wright,
here the sky was full, by night,
of traffic jams and flashing light,
broomsticks rushing left and right.

Today, on rare occasions
we still get weird invasions.
But where do weirdos live out there?
We're the weirdos now – beware!

Stalnica vašega razmišljanja je čas. Tudi vam z leti čas čedalje hitreje mineva?

Tej psihološki razsežnosti časa ne more nihče od nas ubežati. Kot otrok se ne zavedaš časa. Stvari se dogajajo, živiš v milnem mehurčku, če je to običajno, srečno otroštvo. Otroci Kurdov, ki mi zdaj prvi pridejo na misel, se časa zavedajo drugače kot naši, ki jim v bistvu ni nič hudega. Prej ali slej iz tega odrasteš, soočen si s takšnimi ali drugačnimi neuspehi, zaveš se, da se dogajajo nepopravljive reči. Otrok se ne zaveda, da se česa ne da popraviti. Ko se nekje v adolescenci začne tega zavedati, čas vdre v njegovo življenje in s tem pot h koncu, k smrti. V francoščini se koncu in cilju, smislu reče »fin«. V angleščini prav tako, »end«. V slovenščini pa se obeh pojmov ne more izraziti z isto besedo: »konec« je samo konec in »smisel« oziroma »cilj«, ki konec seveda implicirata, vendarle nimata neposredno tega pomena. Ne bom trdil, da so te razlike v besednjaku značilne, so pa zanimive.

Kaj pomeni, da ste se že razmeroma mladi soočili z umrljivostjo? Z biti ali ne biti?

Pomaga, da človek pride do določenih ugotovitev. Vprašanje, kako to predelaš, pa je tvoja stvar. Kot po navadi ne gre brez korenite spremembe ne le življenja, ampak predvsem razmišljanja. Parkinsonovo bolezen imam že dobrih dvajset let, diagnoza pa mi je bila postavljena pred dvanajstimi leti.

V eseju navajam odgovor štiriletnega otroka iz srbske knjige *Olovka piše srcem,* ki so ga vprašali, kakšna sta začetek in konec. Dejal je: »*Početak je kad sam se rodio a kraja nema*.« Začetek je, ko sem se rodil, konca pa ni. Štiriletnik o koncu ni vedel ničesar. Čista otroška zavest. Enkrat se zavemo, da konec vendarle je. Tudi marsikateri otrok se tega po svoje že ove. Odvisno od okoliščin. V adolescenci prej ali slej vsakdo. Odrasteš takrat, ko to dejstvo sprejmeš.

Kaj k odraščanju (ne) prispeva fenomen podaljšane mladosti?

Kaj je podaljšana mladost, je drugo vprašanje, mi to radi karikiramo. Zaradi svoje bolezni gledam nanjo drugače. Raziskave moje bolezni lahko naredijo veliko dobrega, nisem apriori proti temu, vem pa, na kaj merite. Eno je podaljševanje mladosti, drugo pa je prepričanje – tudi pri odraslih, da bodo večno živeli. Kar je nesmisel. Človek ni tako narejen. Če se jim ta želja uresniči, bo to najbolj grozna stvar, ki se jim lahko kdaj zgodi. Predstavljajte si, da vas – takšnega kot ste tukaj – nekdo naredi za večnega. Dokler venomer podaljšujete mladost, a se zavedate, da ste končni, bi še šlo, če pa bi nekdo dejal (glasno tleskne s prsti), da ste zdaj večni kot Bog v tej svoji telesni obliki, bi bilo to grozno. Tega ne bi nihče preživel, če se malo poigram z besedami.

V zadnji pesmi zbirke Etimologije *pišete, da ste bili presenečeni nad vsem lepim, ko ste prvič odprli oči. Ko ste jih drugič, je v naveličanju lepota izginila in oči ste zaprli. Pričakujete, da boste še tretjič odprli oči?*

Še vedno. To pričakovanje sem ubesedil ne en način, naslednjič ga bom drugače. Pravzaprav ne pričakujem jaz, temveč otrok v meni.

Ko oči še niste odprli, ste bili eno z vsem. Biti eno z vsem, ali ni to mistično izkustvo? Ko ugotovite, da zev, ki vas je ločila od sveta, v bistvu vez te dvojnosti.

Moje izkustvo je le pričakovanje. Mojster Eckhart pravi, če si v mistični ekstazi in potrka revež na vrata, boš pustil mistiko in mu dal jesti. To je še vedno najbolj pravilno, pravično in potrebno. Fenomenološko sem sicer pisal o mističnem občutju časa, predvsem atemporalnosti, vendar ne iz izkušnje. Če me imajo ljudje za mistika, jim rečem, da so se zmotili. Mistično izkušnjo je doživel Pavel, ki ga je oslepila svetloba Gospodova, vendar je bil takrat dvignjen nad časom. Krščanstvo je zmes grštva in judovstva, mističnost pripada bolj grštvu kot judovstvu. Judovstvo je pot, pot je linearni čas (podobno kot pri Gilgamešu), medtem ko je grško pojmovanje krožno, tam mistika lahko lažje pride do izraza. Pri meni te izkušnje ni, nisem mistik.

Poznate koga, ki bi bil?

Poznate koga, ki bi zase rekel, da je? Toda ne obupajva, to še ne pomeni, da jih ni. Kakor koli, brez izkušnje ni nič. Terezija Avilska in Janez od Križa, denimo, sta popisala mistično doživetje Boga; ker je pač bilo. Sami se marsikateri mistiki niso imeli za mistike, tako so jim rekli drugi. Da, *Vzpon na goro Karmel* ...

Goro, nedosegljivo za »Miha s hriba«. Tako ste poslovenili Michela de Montaigna. Čeprav niste »Miha od gore«, drži, da ste v esejih skušali seči v neizrekljivo?

V bistvu ne. Že izrekljivega je preveč, čas pa je tako kratek.

Pogovarjal se je **Ivan Puc**

Pierre Debergé

O izvorih spolne identitete

Pred več kot dvajsetimi leti je Milan Kundera pisal o junakinji enega svojih romanov: »Preveč resno jemlje stvari, vse spremeni v tragično, ne zmore razumeti lahkosti in vesele nepomembnosti telesne ljubezni. Rada bi se naučila lahkosti! Rada bi se naučila, da ne bi bila videti tako anahronistična.« Tereza je res videti anahronistična v očeh svojega prijatelja Tomaža, ki jo poskuša prepričati, da »sta ljubezen in ljubljenje dva različna svetova«. Toda v nasprotju s prevladujočo kulturo, ki neguje podobo lahkotne in sproščene spolnosti, Tereza dobro čuti, da so spolni odnosi izredno pomembni in da zavzemajo vse razsežnosti osebe.

Terezino trpljenje bi se zdelo zanemarljivo, če ne bilo značilno za toliko moških in žensk, ki so jih zavajali z nastopom spolnosti brez tabujev in brez prepovedi in ki se danes soočajo s hudimi ranami ali s tragičnim vračanjem zatrtosti. Sanjali so o »radoživi spolnosti, spolnosti kot načinu prijaznega druženja, podobnega obedu«,[1] potem pa so se konec devetdesetih let razkrile drame, ki so pretresle javno mnenje.[2] »Opazili so prežečo nevarnost. Otrok ni bil ne doma ne v šoli ne drugod več varen pred nizkotnimi poželenji, ki smo jih nemudoma spet znali stigmatizirati.«[3] Ko je družba v sebi odkrila nepredstavljivo nasilje, se je pospešeno in po »policijsko« lotila preprečevanja nevarnosti. »Incestni očetje, učitelji ali župniki nadlegovalci, svojim nagonom pokorni morilci, sumničave soproge, pohotni šefi, ki tiranizirajo zaposlene – enaka ovaduška tesnoba, enaka zahteva po prisilnih ukrepih je preplavila medije. Kmalu ni minil dan, ne da bi skrito trpljenje, predolgo zamolčana drama polnili kronike kateregakoli večjega kraja […] Nov sumničavi pogled je oplazil odraslega, soproga, turista ali trenerja. Iznašli so nove preiskovalne izraze za opisovanje sumljivih dotikov, sprevrženega božanja in ostudne trgovine, kjer je v igri otroško meso.«[4]

»Spolna osvoboditev«, ki so jo obljubljala sedemdeseta leta, je trideset let pozneje privedla do tragičnih razočaranj, podvrženih sodnim ukrepom.

Tako je v dnevniku *Le Monde* 5. decembra 2000 A. Reyes, potem ko je družbo obtožil, da je čedalje bolj »lačna svežega mesa«, s katerim »polni filmska platna, stadione, televizijske oddaje in oglase«, zapisal, da je »na vseh področjih, še zlasti pa glede spolnosti naša družba čedalje bolj normativna. […] Vse naše besede, vse naše kretnje nadzorujejo in merijo z vatli politične korektnosti, ki ureja medčloveške odnose in celo odnos do lastnega telesa pod čedalje bolj togimi pogoji, ki so jih sodišča zdaj dolžna uveljavljati.« Nekateri se bodo tega najbrž razveselili. Vendar ne smemo pozabiti, da je to ugotovitev spremljala druga ugotovitev, drugače tragična, saj je povezana z enim temeljnih protislovij naše družbe:

»Čim bolj dojemamo telesa kot prodajno blago, ljudi pa kot potrošnike, tem bolj nas pozivajo, naj bomo zdravi, olikani, urejeni. Tržna mašinerija kot še nikoli doslej izkorišča našo spolno slo, hkrati pa posamezniku odreka pravico, da bi izrazil svoje nagone.« To najbolje opiše naslov članka: »Spolnost med represijo in regresijo«, njegova predstavitev pa se vzdrži komentarja: »Resnična pornografija danes ni tam, kjer mislimo, da je; nahaja se v obscenosti tržne ideologije, v igri nagonov in frustracij, ki jih ta nenehno vzbuja.«

Tudi Monique Sperber, čeprav se izhodišče njene analize razlikuje od omenjenega članka, podobno ugotavlja: »Danes se začenja širiti zgražanje nad mistifikacijo spolnosti, nad prevaro, da lahko s spolnostjo brez skrivnostnosti, brez negotovosti in brez zapeljevanja najbolje spoznamo sebe in bližnjega. Zasuti smo s podobami in s slabo napisanimi zgodbami, ki nas nenehno silijo, da gledamo ter nehote sprejemamo in prepoznavamo notranjo vrednost vse bolj razširjene in vsiljive spolnosti, pri kateri je zmožnost bitja in delovanja zgolj moč spolnosti. Nasprotovanje tej prevari ima dve obliki: na eni strani vzdržnost in na drugi pretirano sprejemanje. Kot da ne bi bilo nobene druge rešitve, kot sta usihanje poželenja ali njegova histerizacija.«[5]

1 P. Breugnot, *Libération*, 13. 9. 1986.
2 Kot denimo afera o belgijskem pedofilu in morilcu Dutrouxu leta 1996.
3 J.-C. Guillebaud, *La Tyranie du*, *Plaisir*, Seuil, Pariz 1998, 17.
4 Prav tam.
5 *Le Sexe et la vie d'une femme*, *Esprit*, marec-april 2001, *L'un et l'autre sexe*, 288.

Toda v šolske učbenike je vstopila nova teorija – *teorija spola*. Ta teorija, ki je dediščina feminističnih gibanj iz sedemdesetih let in podstat gejevskega diskurza, razlikuje med *biološkim* in *družbenim spolom* po dobro znanem obrazcu: *Edini jasno določeni spol, biološki spol, nas opredeljuje kot moškega ali žensko, vendar se zato še ne moremo označiti kot moški ali ženska*. Posledično, meni Judith Butler, »lahko *moški* in *moškost* označujeta tako moško telo kot žensko telo«.[6] Ker potemtakem nič ne upravičuje, da bi vztrajali zgolj pri *dveh spolih* – moškem in ženskem –, je na 4. svetovni konferenci o ženskah, ki je potekala v Pekingu leta 1995, prišlo do razločevanja *petih tipov*: heteroseksualni moški, heteroseksualni ženski, homoseksualni moški, lezbični, biseksualni ali transseksualni! Vsak si lahko prisvoji svoj spol v boju proti obvezni heteroseksualnosti, homofobiji in vsem oblikam prevlade bodisi na kulturnem, družbenem, družinskem ali verskem področju.[7]

Na prvi pogled smo daleč od problematike moških in žensk iz Svetega pisma, ki sploh niso poznali besede »spolnost«, saj ta datira iz 19. stoletja. Ali torej to pomeni, da se niso soočali z dejstvi, kot so razlika med moškim in žensko, spolni vzgibi in prepovedi? Zagotovo ne, saj ta dejstva obstajajo od nekdaj in le redka književna in umetniška dela se izognejo človeškim vprašanjem s tega področja. Prav zato sem se odločil pobrskati po Svetem pismu. Ta knjiga namreč prinaša razodetje glede Resnice človeškega bitja v odnosu do Boga, do sebe in do drugih.[8] Sveto pismo je bogato z izkušnjami in razmišljanji vernikov, ki so človeštvu zapustili nauk o razlikovanju med moškim in žensko, ljubeznijo in spolnostjo, in presega zgolj zgodovinske razmere, v katerih je nastalo.

Čeprav je bilo svetopisemsko razodetje sestavljeno v zelo drugačnem svetu od našega in z drugačnimi zgledi od naših, pa vsebuje odrešenjsko sporočilo, ki lahko razjasni današnja vprašanja o spolni identiteti, sprejemanju različnosti in pojmovanju telesa. Ker se je v teku zgodovine to sporočilo pogosto popačilo ali včasih izrabilo za namene, ki so se le malo ozirali na svetopisemsko besedilo, ga je treba na novo odkriti in preučiti.

To bomo poskušali narediti v tej študiji, ki se bo zaporedoma lotevala različnih načinov, s katerimi se v Stari zavezi oblikuje odnos do spolnosti in različnosti (1. poglavje), pripovedi o stvarjenju moškega in ženske z epizodo Adamovega in Evinega greha (2. poglavje), Jezusovega (3. poglavje) in Pavlovega (4. poglavje) odnosa do žensk, zakona, celibata in homoseksualnosti. Med branjem se bosta pokazali modernost in aktualnost Svetega pisma, mnoga napačna razumevanja pa se bodo, upam, razjasnila.

V študiji ne bom pozabil naslednje misli L. Irigarayja: »Vsaka doba, kot pravi Martin Heidegger, mora razmišljati o eni stvari. O eni sami. V našem času je to spolna različnost.«[9] Zakaj bi trdili, da je spolna različnost »ključno vprašanje« našega časa? Zato, ker živimo v družbi, ki ne spodbuja več prepoznavanja spolne različnosti, in v kateri obstaja veliko tveganje, da bomo zamešali splošno dostojanstvo in identiteto moškega in ženske, splošno dostojanstvo oseb in identiteto spolnih praks. Če bi želeli določiti določeno število pojavov, ki razkrivajo to resničnost, bi lahko omenili naslednje: enoten vzorec družbene uspešnosti, ki dodaja krhanju družinskih vezi razdvojenost nekaterih žensk med poklicnimi obveznostmi in materinsko odgovornostjo; normalizacijo homoseksualnosti kot »zgolj« različice spolnosti; enotno izobraževanje, v katerem je pomešanost obeh spolov gotovo vir mnogih koristi, toda kjer dečkom in deklicam le malo pomagajo pri prepoznavanju njihove moške ali ženske identitete; in nazadnje, kot smo videli v teoriji spola, zavračanje, da bi spolna različnost lahko imela kakršenkoli človeški ali duhovni pomen.

Rečemo lahko, da je to negativna plat procesa, katerega pozitivna plat je bila, da se je postavilo pod vprašaj kulturne vzorce, zaznamovane z moško prevlado. Jasno je, da je za pravično ravnotežje v medčloveških odnosih treba poiskati nove načine delovanja in delitev nalog, ki presegajo določene povsod navzoče stereotipe, ki so še vedno preveč vezani samo na moško kulturo. Toda pod pogojem, da ne zanikamo identitete moškega in ženske in Tistega, ki je izvor njune razlike. Zato velja, kot piše X. Lacroix o položaju žensk tako v družbi kot v Cerkvi: »To je dobro, ker ženska nosi bogastvo pomena, za katerega bi bilo škoda, če bi se ga preprosto povsem prepustilo moškemu, in to bodisi na stari način s podrejanjem ali moderno s posnemanjem. Prav tako pa bi bilo seveda škoda tudi, če bi bila povsem in enostavno, kakor je bilo tako pogosto, ločena od moškega.«[10]

Že leta 1903 je R. M. Rilke v besedilu, ki se danes zdi preroško, zapisal:

»Dekle in ženska bosta vsaka v svojem razvoju zgolj nekaj časa posnemali moške vzorce in vedenje, zgolj nekaj časa opravljali moške poklice. Ko se

6 *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of the Identity*, Rutledge, New York 1990, 6.

7 Omeniti velja misel Xaviera Lacroixa glede šolskih učbenikov, ki, ne da bi jo imenovali, izhajajo iz teorije spola: »Že od začetka je potrjeno, da je spolna identiteta ›opredeljena s subjektivnim dojemanjem o lastnem spolu in spolni usmerjenosti‹. Izrečeno je le ›subjektivno‹. […] Subjektivnemu pritiče še kulturno. Biološko izhodišče spolne identitete je zanemarjeno (kar je za učbenik biologije paradoksalno!).« Časopis *La Croix*, 26. julij 2011.

8 Spomnimo, da svetopisemske knjige »oznanjajo resnico, ki jo je Bog za naše odrešenje želel videti ohranjeno v Svetem pismu« (Drugi vatikanski koncil. *Dei Verbum* 11).

9 *Éthique de la différence sexuelle*, ur. Minuit, Pariz, 1984, 13.

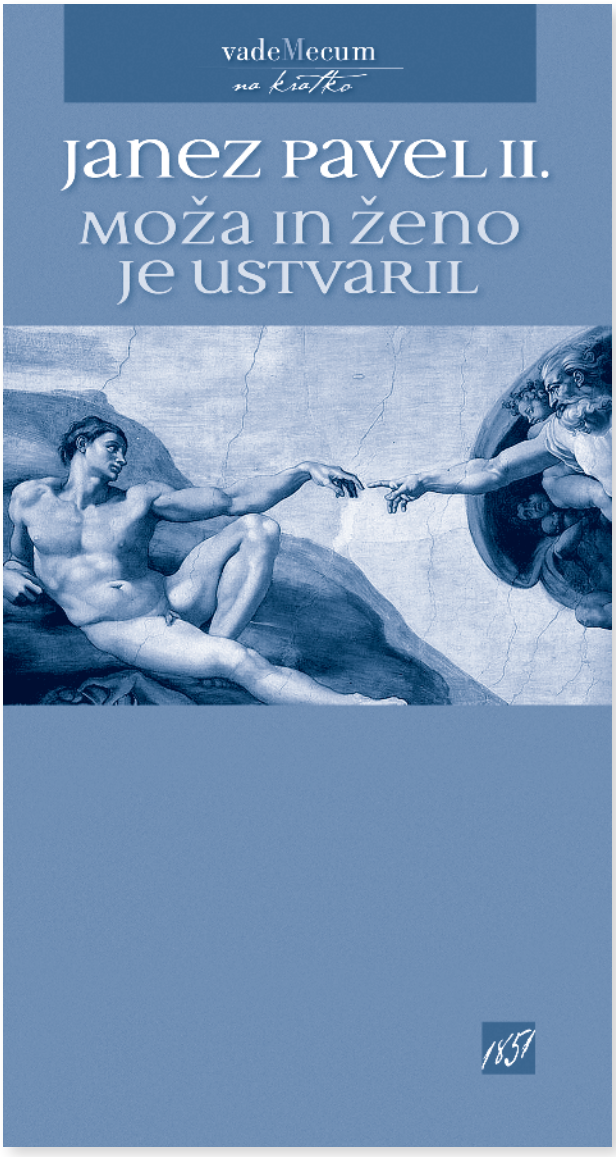
10 »La difference sexuelle a-t-elle une porté spirtuelle« v *L'Avenir, c'est l'autre*, Cerf. Pariz 2000, 23sl.

bodo negotova obdobja prehoda končala, pa se bo pokazalo, da so se ženske tem maškaradam, pogosto smešnim, prepustile samo zato, da bi iz svoje narave izkoreninile izkrivljajoče vplive drugega spola. Ženska, ki živi bolj spontano, bolj plodno, bolj samozavestno, je najbrž bolj zrela, bližje človeškemu kot moški […]. Nekega dne (v skandinavskih deželah se določena znamenja že kažejo) bo dekle; bo ženska. In besedi ›dekle‹ in ›ženska‹ ne bosta več označevali samo nasprotja od moškosti, temveč nekaj lastnega, samo po sebi vrednega; ne več zgolj dopolnilo, temveč popolno obliko življenja – žensko v njeni resnični človeškosti.

Tak napredek bo preobrazil ljubezensko življenje, ki je danes tako polno napak […]. Ljubezen ne bo več izmenjava med moškim in žensko, temveč med eno človeško naravo in drugo.«[11]

11 *Pisma mlademu pesniku*, Študentska založba, Ljubljana 2006, prevedel Kajetan Kovič.

Iz knjige Pierre Debergé: *Ljubezen in spolnost v Svetem pismu*. Prevedel Niki Neubauer. Izdali Celjska Mohorjeva družba in Novi svet. Uredila Tadeja Petrovčič Jerina.

Prof. dr. Janko Prunk

Bilanca 19. stoletja

Če bi ob koncu prikaza 19. stoletja hoteli potegniti neko zgodovinsko bilanco, bi mogli reči, da je bil to zelo dinamičen čas, ki je v temeljih spreminjal življenje evropskega človega na vseh področjih. Dinamika je temeljila v racionalističnih in razsvetljenskih pogledih, ki so se izoblikovali že v 18. stoletju in ob njegovem koncu resusltirali v dveh praktičnih pojavih, ki sta postala temelj civilizacijskemu razvoju v 19. stoletju: angleška industrijska revolucija in francoska meščanska revolucija. Oba pojava oz. dogodka sta povzročila zgodovinska dejanja oz. pojave dolgega trajanja: industrializacijo in družbeno emancipacijo ali z drugim izrazom svobodno civilno družbo, razmah liberalizma in v končni kosekvenci demokratizacijo.*

V prvi polovici 19. stoletja imamo tako rojstvo mnogih novotarij v človeškem individualnem in družbenem življenju. Mnogo jih je bilo še omejenih le na idejni misleni svet, mnoge pa so se že uveljavljale v praktičnem življenju.

Če bi želeli vse glavne novotarije, ki jih je v zamislih in dejanjih rodila prva polovica 19. stoletja našteti, bi lahko našteti, bi lahko uporabili seznam, ki sta ga v svoji odlični knjigi o Evropi 1800 – 1850 podala Wolfgang von Hippel in Bernhard Stier.[1] Imenovala sta jih kar »signature dobe«. Na prvem mestu omenjata politična dejanja, revolucijo, reformo in restavracijo. Ta dejanja povežeta z razvojem vseh ostalih sfer človeškega življenja, na katere vse so vplivala: na mentaliteto, socialne strukture, dinamiko, na politiko, kulturo, organizacijo države in posredno tudi na gospodarstvo.

Za revolucijo je jasno, da je bila izhodišče za politično mišljenje in ravnanje v 19. stoletju, za pravi prelom v mišljenju[2] oz. kar prelom socialne zavesti.[3]

Nekateri vso dobo prve polovice 19. stoletja, vključno s francosko revolucijo 1789–1799 , imenujejo kar obdobje revolucije,[4] v katerem se je zvrstilo kar lepo število meščanskih, pretežno liberalnih revolucij: julija 1830 v Franciji, isto leto v jeseni v Belgiji, pa revolucija malo prej in pozneje v Španiji in Italiji in nazadnje revolucije po vsej Evropi 1848–1849, razen v Veliki Britaniji in Rusiji.

Ob revolucijah so v mnogih državah potekale reforme, bolj ali manj globinske, ki so poskušale reformirati fevdalno družbo in ji s tem podaljšati življenjsko dobo. Mnoge so že težile v meščansko družbo, niso pa še ogrozile političnega in socialnega primata fevdalne aristokracije. Primer za prvo varianto je bila Prusija ter nekatere srednje- in južnonemške države, primer druge variante pa je bila Avstrija. Poleg teh dveh tendenc, ki sta vlekli naprej k novemu, so bile prisotne v mnogih državah močne tendence po restavraciji stanja, kakršno je bilo pred napoleonskimi vojnami.

To obdbobje zaznamujejo zahteve različnih slojev, predvsem pa meščanstva, da bi države dobile ustavo, to je nek temeljni zakon, ki bi obvezoval vladajočo fevdalno elito in tudi kralja, da se držijo sprejetih dogovorov in obeznosti. Tako je prvo ustavo po koncu Napoleonove dobe že leta 1814 dobila Francija, ki je bila še kompromis med fevdalnim absolutizmom in

* Tako ocenjuje ta razvoj med drugimi Jürgen Osterhammel v svoji obsežni poglobljeni, vsa področja življenja obsegajoči, antropološko-zgodovinski knjigi z zelo povednim naslovom *Die Verwandlung der Welt* (Beck Verlag, München, 1. Izd. 2009)

1 Wolfgang von Hippel, Bernhard Stier: *Europa zwischen Reform und Revolution 1800–1850*, Ulmer Verlag Stuttgart, 2012, str. 15 in dalje.

2 Michel Vovelle, Die französische Revolution. Soziale Bewegung und Umbruch der Mentalitäten. München 1982.

3 Koselleck, Reichardt. *Die französische Revolution als Bruch des gesellschaftlichen Bewustseins*. München 1988.

4 Med drugimi E. Hobsbawm in in L. Bergeron, Francois Furet in Reinhardt Koselleck.

meščanskim liberalizmom, toda že s precej pravnih zagotovil meščanske svobode. Pravo liberalno meščansko ustavo pa je dobila 1831 nova država Belgija po zmagi meščanske revolucije leto prej. Ta ustava je izvedla jasno tripartitnost oblasti in s tem vzpostavila temelj meščanske svobode. Postala je potem za dve desetletji vzor za meščanske ustavne zahteve. Pojavile so se dokaj jasne konkretne zahteve po ustanovitvi narodnih držav, zlasti v primeru nemškega in italijanskega naroda, pa tudi poljskega, madžarskega, hrvaškega, grškega in še kakšnega. V tesni povezavi s tem pa se je pojavila tudi koncepcija modernih nacionalizmov, najprej pri večjih narodih, malo pozneje pa kot odgovor nanje tudi pri malih narodih. To je bil čas izoblikovanja temeljnih ideologij oz. predstav o družbi oz. njeni perspektivni ureditvi, porojenih že v času francoske revolucije: liberalizma, konservativizma, radikalizma, socializma in demokratizma.

Trije pojmi, emancipacija, svoboda in napredek, so bili nekakšen povezani trojček, ki je postal slogan oz. modna beseda političnih sil, ki so hotele zrušiti stari družbeni red in vzpostaviti »meščansko« demokracijo. Najtežje je enoznačno definirati pojem »napredek«, ki je postal udarni politični termin in »široko razširjen življenjski občutek«, ki se je uveljavljal na različnih področjih. V glavnem bi ga mogli opredeliti kot »izpolnitev človeštva na njegovi poti k več kulture in humanosti in s temi kvalitetami, pogojno k več svobode.«[5] V povezavi s temeljnimi ideološkimi predstavami so v družbi nastale prve moderne svetovnonazorske politične stranke.

Tehnični in tehnološki razvoj, ki je povzročil industrijsko revolucijo v Angliji, je v našem obdobju deloval dalje in se uveljavil na kontinentu kot industrializacija. Le-ta je imela za posledico rast gospodarstva, močno povečano produktivnost in velike demografske posledice. Povzročila je tudi selitev s podeželja v mesta ali v industrijske kraje, rast prebivalstva v njih in ob hitrem bogatenju lastnikov kapitala porast revščine med prvimi generacijami industrijskega proletariata v mestih, ki ni spadal v stanovsko solidarnostno ureditev obrtniškega delavstva (obrtniških pomočnikov). Vse našteto skupaj prispeva, da je moč prvo polovico 19. stoletja označiti kot zgodnjo fazo meščanske dobe, ki se je nato v drugi polovici 19. stoletja popolnoma razmahnila.[6]

Revolucija 1848–1849 je še formalno odpravila vse pravne in socialne strukture fevdalnega sistema po vsej Evropi, razen v Rusiji, kjer so fevdalni sistem na podeželju odpravili po letu 1861. To je omogočilo popolni razmah svobodne meščanske družbe v 2. polovici 19. stoletja. V tem obdobju so se v praksi uveljavile vse tiste zamisli, prakse, ki so se začele v prvi polovici stoletja. Če bi hoteli izluščiti res bistvene značilnosti, bi mogli reči, da je bila to intenzivna rast gospodarstva. Druga pa je bila rast njegove produktivnosti in razširitev človeške enakopravnosti.[7] Prva je bila rezultat odprave pravnih fevdalnih zavor in uveljavljanje gospodarskega liberalizma, po drugi strani pa posledica znanstvenih in tehnoloških spoznanj.

Ideja prizadevanj za enakost (v najvažnejših pogledih) med ljudmi je otrok razsvetljenstva. »Enakost naj ne bi bila samo v odnosu do Boga, ampak tudi v odnosu med ljudmi. Posebno udarno moč je ta ideja dobila v francoski revoluciji 1789–1799, kjer je postala ena od treh temeljnih revolucionarnih gesel, poleg svobode, bratstva še enakost.«[8] Ko je enkrat prodrla v politiko, je postala postulat naraščajoče samostojne sile, ki je hotela spremeniti svet. Kaj je pomenila, kaj je obsegala ta ideja in kaj je uspela udejanjiti?[9]

Jedro konkretnih praktičnih zahtev po enakosti je bila zahteva po pravni enakosti, ki je omogočala in zahtevala enake pravice in dolžnosti za vse ljudi, ki je dajala vsem ljudem enake pravice do suverenosti. Ta pravica je bila močno politično gibalo tega obdobja. Seveda pravna enakost še ni pomenila in še danes ne pomeni družbene enakosti ljudi. Ta je močno pogojena z enakostjo oz. neenakostjo posesti.[10] Nekaj socialnih in filozofskih mislecev, zlasti socialisitčnih, si je v 19. stoletju prizadevalo kar za odpravo privatne lastnine, toda to je ostal le ideal. Ideja enakosti je vsebovala in še vsebuje en vidik, ki je še težje razložljiv in uresničljiv, »enakost možnosti«. Ta zahteva predpostavlja, da se odpravijo vse oblike neenakosti, ki so jih ustvarili ljudje, in se vzpostavi tako stanje, da bi se lahko ljudje podali v tekmovanje samo na osnovi naravne neenakosti. To pa bi zahtevalo zopet odpravo materialne neenakosti, kar ni bilo popolnoma dosegljivo.[11]

Prizadevanja za enakost (različnih oblik in dimenzij) so bila predvsem stvar liberalnih, demokratičnih in socialističnih sil, medtem ko so se konservativne sile temu upirale in družbeno neenakost zagovarjale z neenakostjo človeške narave (z različno sposobnostjo ljudi). Boj za uveljavljanje družbene enakosti in za ohranitev neenakosti je bilo eno temeljnih obeležij družbenopolitičnega razvoja v 2. polovici 19. stoletja. Če pogledamo stanje konec stoletja, je

5 Tako definira pojem »napredek« (Fortsritt) Reinhardt Koselleck v *Geschichtliche Grundbegriffe*, Bd. 2, (1975), str. 407.

6 Jürgen Kocka, *Bürger und Bürgerlichkeit*, str. 21–63 in Manfred Riedel, *Bürger, Staatsbürger, Bürgertum. Geschichtliche Grundbegriffe* (GG), Bd. 1, (1972), str. 672–725.

7 Takšno oceno je iz vsega razvoja izluščil Jörg Fisch, in to zapisal kar v naslovu svoje odlične knjige *Evropa zwischen Wachstum und Gleichheit 1850–1914* (Ulmer Verlag, Stuttgart, 2002).

8 Prav tam, str. 27.

9 O tem Otto Dann, *Gelichheit*, GG., Bd. 2, str. 997–1046.

10 J.Fisch, *Wachstum und Gleichheit*, str. 28.

11 Prav tam, str. 29.

moč reči, da je bil prvi vidik, pravna enakost, v glavnem dosežen. V veliki meri tudi področje politične enakosti, kar se je izkazovalo v uvedbi splošne volilne pravice. Za oboje pa so bile v veliki meri prikrajšane ženske.

Ena od zelo pomembnih značilnosti 2. polovice 19. stoletja pa je bil enormni napredek znanosti na vseh področjih. Nastale so tudi mnoge nove, med drugimi sociologija. Prišlo pa je tudi do jasne zavesti o razliki med naravoslovnimi in humanističnimi vedami ter do različnega poimenovanja enih in drugih. Za prve, utemeljene na eksaktnem naravoslovnem eksperimentu, je ostalo ime znanost. Za humanistične, utemeljene v hermanevtičnem pristopu, pa se je uveljavil termin »veda« in za njihove pripadnike »učenjaki«.

Znanost se je prelivala v tehnologijo in le-ta je postala v tem času vse bolj osnova za večanje produktivnosti in rast gospodarstva. Znanstvena spoznanja v biologiji, biokemiji in medicini so bila osnova za izboljšano zdravstveno preskrbo prebivalstva, ki je ob izboljšanju prehrambenih zmožnosti bila temelj za hitro rast prebivalstva, ki se je v tem času v Evropi skoraj podvojilo.

Znanstvena spoznanja, če so jih ljudje vzeli banalno, čisto materialno, so vzbujala zavest in trend sekularizacije različnih vrst in stopenj.

Najbolj problematični pojav pa je bilo pospeševanje sprememb življenja, ki ni imelo nobenega cilja, ampak je postalo cilj samo na sebi in je odpiralo nejasno prihodnost. Postalo je kar središčno obeležje dobe in moderne nasploh. S tem je ves razvoj dobil novo, drugačno kvaliteto. Na prvo mesto je prišlo povečevanje gospodarstva, večanje produktivnosti, življenjskega standarda, toda v zelo različnem obsegu in kvaliteti za različne stanove in osebe. S tem pa se je ohranjala družbena neenakost med ljudmi in socialna nasprotja med njimi. Nihče, razen socialistov, si ni znal predstavljati, kako bi se to razrešilo, pa še večina teh da na voluntaristični način.

Dvig življenjskega standarda, tudi najnižjim slojem, kmetom in delavcem, ni potešil njihove želje po enakosti, vsaj po enakih življenskih izhodiščih. Čeprav je bila ob koncu stoletja pot do izobrazbe tudi najvišje formalno odprta za vsakogar, ki je bil sposoben (izobrazba pa je odpirala bistveno boljše izglede za boljše službe in boljši položaj v službi), ta izobrazba ni bila enako dosegljiva premožnejšim in manj premožnim ali proletarcem. To je bila velika bariera pri življenjskem štartu, ki je med nadarjenimi revnimi povzročala ogorčenje in usmeritev v koncepte »spremeniti krivično meščansko družbo«.

»19. stoletje je bilo zaradi naravoslovnih odkritij lahko ponosno na svoj znanstveni razvoj, vendar se ob tem uspehu ni razbralo, kaj lahko ta razvoj prinese dobrega in kaj zlega. Stoletje je verovalo v ta napredek, obračajoč hrbet teologijam. A čeprav je na tej poti k svoji usodi zamenjalo Boga z neskončnim razvojem, se je tej usodi zaupalo, ne da bi se vedelo, kam ga bo pripeljala.«[12]

Kar številne intelektualce je zaupanje v znanost nagnilo v materializem in v opustitev vere in zavesti o transcendenci. Racionalizem in materializem mnogokrat vodita v skepticizem, ta pa v »tragično občutenje življenja«,[13] ki hromi voljo in energijo za soočanje s težavami in stiskami vsakdanjega življenja.

Iz zgodovine civilizacij vemo, da izginjanje zavesti o transcendenci pri ljudeh povzroča upadanje upanja in to vodi do slabljenja življenjskega zagona družbe oz. začetek krize, ki lahko traja dalj časa, do njenega zloma.[14]

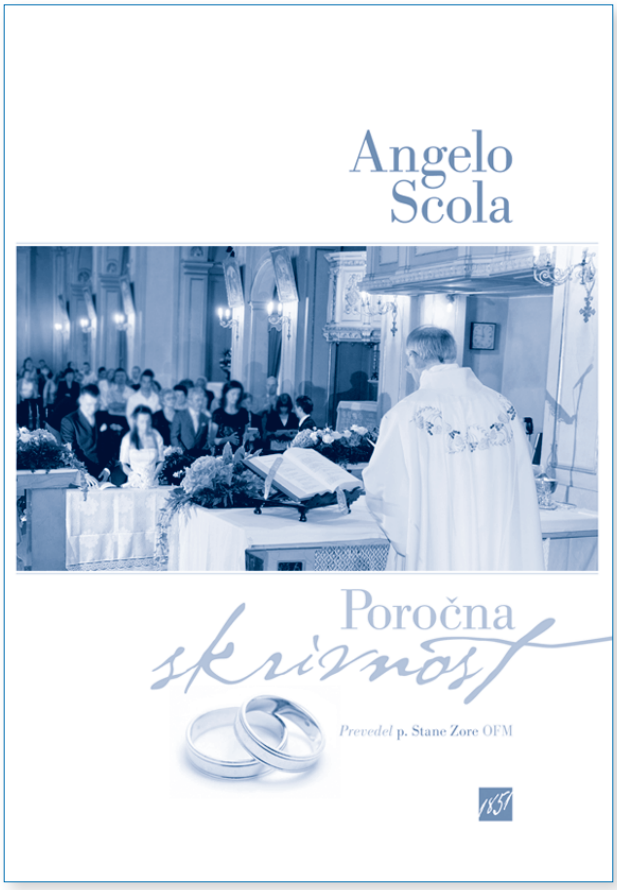
Ob koncu 19. stoletja proces sekularizacije še ni zavzel prevladujočih razsežnosti in večina ljudi je bila še vedno verna z zavestjo o transcendenci. Večina Evropejcev je še osmišljala svoje življenje na osnovi kršačnskega etosa, le majhne manjšine tudi na osnovi judovskega in muslimanskega, ter v njih iskala odgovore za svoje življenjske probleme in iz njih črpala svoje odrešenjsko upanje. Takšno oceno o vrednosti krščanske ali kakšne druge vere za življenjsko upanje, za potešitev strahu pred smrtjo izreka tudi svobodomislec in ateist, veliki slovenski pisatelj, Boris Pahor ob svoji stoletnici, ko pravi, da ga je strah smrti.[15]

12 Charles Morazé, *Zgodovina človeštva*, V. del, 1. Zvezek, str. 73.

13 **Tako je ta občutek v začetku 20. stoletja označil veliki španski filozof, utemeljitelj krščanskega eksistencializma, Miguel Unamuno.**

14 O tem govore kar številni filozofi in antropologi zgodovine, od precej samosvojega voluntarističnega Oswalda Spenglerja v njegovem *Propadu zahoda* (1918) do prav lucidnih in strokovno kompetentnih Arnolda Toynbeeja (*A Study of History*) in Franza Borkenaua (*Vom Ende und Anfang*) v sredi 20. stoletja.

15 **Intervju v italijanskem časopisu La Republica, maj 2013, omenjeno v zapisu Petra Kolška ob Pahorjevi stoletnici v Delu, 27. 8. 2013.**

Zahtevno branje, vendar vredno truda!

Angelo Scola: POROČNA SKRIVNOST

Celjska Mohorjeva družba, 2014, 424 strani
Prevedel p. Stane Zore

Razlog za uspeh knjige kardinala Scole *Poročna skrivnost*, prevedene v mnogo jezikov – in zdaj še v slovenščino –, je zelo preprost: ta debela, jedrnata in bogata knjiga je edinstvena; oziroma, če smo natančnejši, je pogled v ozadje zelo izvirnih navodil, ki jih je delil papež Janez Pavel II. v sredinih katehezah in v mnogih drugih besedilih svojega učiteljstva. Dve zasedanji sinode v letu 2014 in sinoda o družini leta 2015 pa spet postavljajo to knjigo v ospredje.

Na svetu je veliko knjig o krščanski zakonski zvezi ter drugih o utelešenju in njegovih posledicah. Veliko je sociološke literature, veliko teoloških študij ... Toda tu v Scolovi *Poročni skrivnosti* smo dobili končno podrobno študijo o tem, kakšna je lahko krščanska antropologija v luči kristologije.

V začetku je Bog ustvaril moškega in žensko v spolni različnosti. Ontološke korenine te različnosti so v človeški naravi in iz te različnosti rastejo korenine para, družine, ljubezni. Svetopisemska razlaga se opira na Prvo Mojzesovo knjigo (1 Mz 1,26–27: "moškega in žensko je ustvaril"). Spolna različnost kot del *imago Dei* (Božjo podobo) je trdno utemeljena, tako dogmatsko kot eksegetsko. Enako so cerkveni očetje – na prvem mestu Gregor iz Nise – razlagali te vrstice Stare zaveze. "Če stvari ne bi bile takšne," je zapisal Hans Urs von Balthasar, "se Kristus ne bi mogel opirati na odnos med spoloma, da je predstavil svojo skrivnost pred Cerkvijo, in prav tako ne bi mogel zakramentu sklenitve zakonske zveze dati realne možnosti, da simbolizira to skrivnost v telesnem odnosu." Ker človeška spolnost, v različnosti med moškim in žensko, presega živalsko spolnost, ne da bi se sploh istovetila z njo, ampak se istoveti z Božjo podobo (z *imago Dei),* lahko rečemo: *telo izraža osebo*, osebo kot celoto.

Toda ali smemo govoriti o *skrivnosti*? Izraz skrivnost tu ne pomeni, "nekaj, kar je zakrito, skrivno", ampak prav nasprotno: globoko je povezana s tem, kar je razodeto (razkrito), z Božjim razodetjem. Toda to pomeni, da se to, kar vidimo, kar rečemo, ne ujema s tem, kar čutimo. Spolnost je veliko več kot samo delovanje hormonov! Kako bi sicer lahko razložili včasih tudi bolečo zvestobo, tisto predanost vse do žrtvovanja, tiste osnovne odločitve, ki delajo človeško stanje tako dramatično? Odgovorimo lahko, da zato, ker sama spolna različnost, v sebi sami, nosi obljubo rodovitnosti, to je ustvariti tretjo stran. To je del skrivnosti ljubezni in svobode v zakonu moškega in ženske. Njun odnos se ne konča z doživetjem medsebojnega zadovoljstva. Oba presega prav v izvoru življenja – in to svobodnega življenja!

Kardinal Scola v zahtevnem, vendar ključnem odlomku, govori o *asimetrični recipročnosti*. Zakaj *recipročnosti*? Ker je za utelešenje popolno človeške osebe potrebna *drugačna modalnost, drugačen način bivanja od mojega* – recimo moškega: to pa je že ženska kategorija. Tisti drugi se mi zdi kot oseba enak, vendar je drugačen, korenito različen po svoji spolnosti. Če je moj način uresničevanja osebe moški, je ženski način uresničevanja osebe drugačen. Mimogrede, to pomeni, da je prva elementarna izkušnja drugačnosti ravno *spolna drugačnost*. Drugi mi vedno govori: "Drugačen sem od tebe." Otroka sprva skrbi, ko gleda to tujo drugačnost, potem pa spozna, da je njegov cilj v resnici, da razširi svoje obzorje. Toliko glede *recipročnosti*. Toda zakaj pravimo, da je recipročnost *asimetrična*? Zato, ker ta drugačnost, v nasprotju s tem, kar se pogosto govori, ne prinaša preproste komplementarnosti. Prvič, ker je moj odnos z nasprotnim spolom kompleksen: za moškega imajo njegovi odnosi z materjo, sestro, dekletom posebne in različne modalnosti. Vendar tudi, in zlasti, ker bo drugi vedno ostal drugi. Še več: da lahko sprejmem drugega, je zame bistveno, da ta ostane drugi.

Avtor tu navaja Štiri ljubezni C. S. Lewisa. Ista beseda, namreč *ljubezen*, se uporablja, in tudi mora se uporabljati, za vse oblike ljubezni – od kupljive ljubezni vse do božanske ljubezni, od ljubezni prostitutke do Božje ljubezni. Kot je zapisal Jean-Luc Marion v knjigi *Erotični fenomen*, ima beseda ljubezen samo en pomen. Ljubezen je samo ena.

Zdaj je že razvidno, da sta prva dva dela knjige svetopisemska in teološka.

***

Tretji del obravnava zakonsko zvezo in družino v vseh kulturnih pretresih našega časa. Tu najdemo argumente, ki so avtorju pri srcu, in jih razvija v neki drugi knjigi o posvetnosti. Tri glavna poglavja so: odnos do družbe, odnos do znanosti in odnos do izobraževanja.

"Recipročnost med moškim in žensko," je rekel Hans Urs von Balthasar, "lahko služi kot paradigma za stalni družbeni značaj človeštva na sploh." V tem pogledu diskurz o človekovih pravicah ne more delovati tako, kot da je posameznik izolirani atom: posameznik pripada družini. Človek je najprej sin, hči, mož, žena, oče, mati, brat ali sestra, preden je državljan. V družini, in po družini, spoznava svojo osebno identiteto in sobivanje z drugimi. Tu smo pri osnovah organskega razvoja družbene misli v Cerkvi. Janez Pavel II. je govoril o subjektivnosti družbe in poudarjal njeno prvenstvo pred državo, ki je objektivna zgradba, namenjena služenju družbi: ljudje so zbrani v posredniških organih, katerih obstoj in razvoj jamči država. Totalitarizem seveda sprevrže to hierarhijo in zamenja družbo z državo, kar pa dejansko pomeni odpravo človekovih pravic. Katoliški pogled ima tudi praktične posledice za družinsko politiko: davčne olajšave za mlade pare in družine, varstvo otrok na delovnem mestu, politika šolskega sitema in visokošolska politika ...

Eno od poglavij, ki bi lahko bilo še ena od neštetih različic oživljanja bioetičnih tem, pokaže svojo izvirnost z vprašanjem: Ali beseda "bioetika" pravzaprav ne prikriva resničnega vprašanja, to pa je, *kaj* je življenje in kaj imamo v mislih, ko rečemo življenje? Zato je treba ponovno prebrati encikliko Pavla VI. *Humanae Vitae*, ki so jo v času njene objave (julij 1968) tako napadali in jo napačno razumeli (sam pa jo imam za preroško!) Zato je treba ponovno prebrati tudi nauke Janeza Pavla II. v encikliki *Evangelium Vitae* (marec 1995).

Novi humanizem je mogoče graditi samo, če priznavamo Boga kot Stvarnika in Odrešenika. Človek si sicer lahko želi zgraditi brezbožno družbo, je rekel Pere de Lubac, toda nazadnje jo lahko organizira le *proti človeku*, proti sebi, jo organizira kot nečloveško družbo.

Za prikaz razmišljanja *o izobraževanju,* tematiki, ki je kardinalu Scoli tako ljuba, bi bilo potrebno več prostora. Če samo na grobo povzamemo, zahteva izobraževanje "odprtost do sedanjosti", obenem pa zahteva, da ostajamo v veliki reki izročila. Izobraževati je treba za kritičnost, kazati pozitivni vidik resničnosti in prihodnji razvoj zasidrati v skupnosti. Za izobraževalni odnos sta nujna *subjekt,* to so starši ali izobraževalna skupnost, in *vsebina,* vključuje pa tudi *prenos*, ki ni samo prenašanje znanja, temveč tudi prenašanje volje, želje do znanja. Z drugimi besedami, učitelj je učinkovit samo, če je strastno predan svojemu poklicu in ne zna prenašati samo podatkov, ampak tudi željo po znanju. Izobraževalni program, ki ga predstavi na nekaj jedrnatih straneh, ne želi biti mikaven, ampak je globoko zakoreninjen v razmišljanju o družini in družbi kot najboljšemu jamstvu za celovito osebo.

Današnja družba, vsaj na severni polobli, spodbuja vedenje, katerega bistveni prvini je opredelil ameriški filozof Alisdair Mac Intyre. To sta: čustveni subjektivizem in strogo namenski razum.

Čustveni subjektivizem je prepričanje, da je vse, kar potrebujemo, da smo srečni, to, da *delamo, kar nas je volja.* Vsak naj ima svoje odločitve za univerzalne vrednote, kar je ravno nasprotno od Kantove moralnosti. Domišljamo si, da smo svobodni, medtem ko smo v resnici sužnji svojih strasti, svojih predsodkov in vsega, kar nas priklepa nase in nas omejuje. Zahteva tudi namenski razum, to je učinkovito vedenje, izvajanje postopkov, ki so sicer lahko uspešni, vendar so brez namena – brez čemu? "Učinkovitost, sposobnost, estetika, manipulativni nadzor nad dejstvi in ljudmi so maske, ki jih značilni liki te subjektivistične kulture – menedžer, estet, terapevt – povezujejo s t.i. namenskim razumom, ki ga uporabljajo za pridobivanje odobravanja drugih."

Zadnja poglavja *Poročne skrivnosti* se vračajo k teologiji, To so razmišljanja o očetovstvu, sinovstvu. Telesno očetovstvo in sinovstvo je podoba troedinega življenja. Zaton očetovstva, ki pesti našo družbo, je zanikanje troedine skrivnosti izvora. Logika utelešenja sledi v zakonskem odnosu. Toda logika utelešenja sledi tudi v deviškosti, karizmi deviškosti, ki je konec zakona, povzdignjenje križa, rodovitni vzpon sveta.

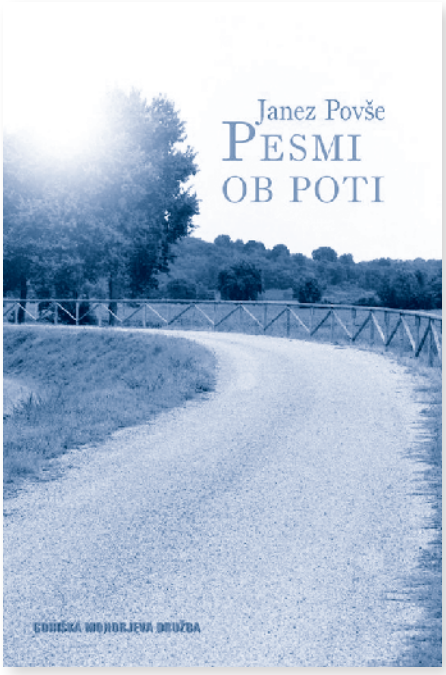
Končno se knjiga zaključi s čudovito študijo o Svetem Duhu: poroki Device z Bogom, obsenčeni od Svetega Duha. Mati *Bogočloveka* obnovi obledelo in omadeževano podobo in podobnost.

Poročna skrivnost je zahtevno branje, vendar vredno truda!

***

Papež Frančišek želi s sinodo o družini pozornost Cerkve spet usmeriti k njenim temeljnim nalogam. Knjiga kardinala Scole, v prevodu ljubljanskega nadškofa msgr. Stanislava Zoreta, je naravna spremljava želje, da bi ta sinoda obrodila sadove. Glavni poročevalec sinode, kardinal Erdö, nadškof iz Esztergoma in urednik madžarske izdaje *Communia,* pravi, da ni dvoma, da je delo kardinala Scole pomembno orodje za delo sinodalnih očetov.

p. Jean-Robert Armogathe, profesor na pariški Sorboni

Janez Povše: PESMI OB POTI

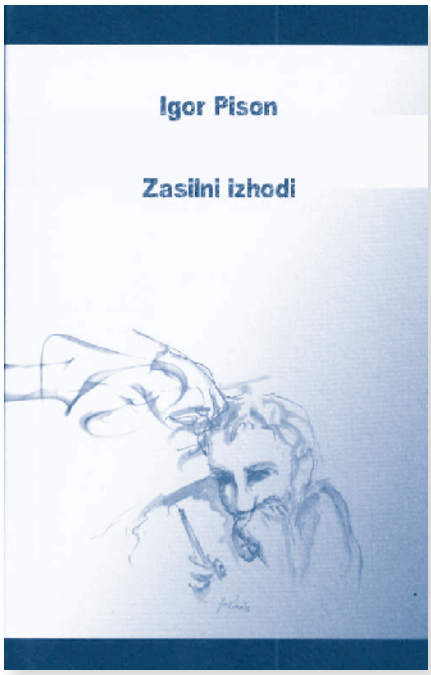
Goriška Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba, 152 strani

Ko se vsestranski kulturni delavec in umetnik ozre po svoji prehojeni poti, lahko začuti v sebi potrebo, da se postopoma, leto za letom, poglobi v svoje misli, zbistri spomin in ponovno prehodi tisto pot, ki ga je vodila mimo različnih preizkušenj do spoznanj o sebi in svetu okoli njega. Tako nastane edinstven pogled na prehojeno pot, ki je polna impresij, občutij, razmišljanj, predvsem pa prežeta z vidno prisotnostjo nekaterih temeljnih vrednot, ki predstavljajo stalno vodilo pri življenjskih držah in izbirah.

Ravno to je v letošnjem letu storil goriški ustvarjalec Janez Povše, ki se je na svoji življenjski poti sicer pretežno ukvarjal z gledališčem, pisal radijska in odrska dramska besedila, nato pa se delno posvetil tudi publicističnemu in splošno kulturnemu ustvarjanju med Slovenci v Italiji. A poezija lahko nudi umetniku drugačno dimenzijo, nudi mu možnost, da v krajšem zapisu izrazi svoje utripe, prebliske, impresije. Poezije so v zbirki *Pesmi ob poti,* ki je izšla pri Goriški Mohorjevi družbi v sodelovanju s Celjsko Mohorjevo in jo je uredila prof. Majda Cibic, razvrščene v šest sklopov, glede na desetletja, v katerih so nastale, tako da je mogoče slediti pesnikovemu razvoju od začetnih krajših stihov do odraslih in zrelejših pesniških izpovedi. Ravno zaradi dejstva, da gre za življenjsko antologijo, so si poezije tako z vsebinskega kot oblikovnega vidika zelo raznolike: na začetku prevladujejo krajše skice iz vsakdanjika, ki nam razkrivajo globino duše še mladega, a že zelo občutljivega človeka, na obrazu katerega »*nobenih gub ni (…) / koža je gladka kot led / in mirna kot smrt.*« Medtem ko se v prvem razdelku pojavljajo povečini take poezije, ki pripovedujejo o življenju in smrti, o ljubezni, o naravi itd., je mogoče v naslednjem razdelku že zaslediti razmišljanja o nekaterih vrednotah, ki bodo v zrelejših letih postala glavno vodilo pesnikove izpovedi. Ena od teh je gotovo ljubezen, ob kateri se pesnik sprašuje, kaj sploh je, in ob tem nam ponuja kar osem različnih možnih odgovorov: »*Ali je tišina dveh silhuet (…) Ali je Mozartov duh (…)*?« Še vedno pa je med verzi čutiti neko rdečo nit iskanja, kar nekaj je vprašajev in tudi hermetičnih pesmi s številkami in igrami (*(S)misel, Tretja svetovna vojna*), ki ponazarjajo umetnikovo željo po čisto osebnem izraznem sredstvu. Začenjajo se tudi pojavljati odzivi na zunanje dogodke, na družbeno situacijo doma in po svetu, na različne izzive, ki prihajajo iz sveta in se tako ali drugače dotaknejo pesnikove duše (*Na barikade, Prvega julija 1971, Atomski cilj, Ljubljanski grad, Megla v Ljubljani*). V preostalih razdelkih pa se tako oblika kot vsebina zbistrijo, pogled na zunanje in notranje čustveno doživljanje postaja kristalno čistejši; tako npr. imajo nekatere poezije klasično obliko štiri- ali petvrstičnic, pojavi se celo krajša magistrala, predvsem pa se izjasnijo nekateri pojmi, ki postajajo vodilni v naslednjih razdelkih; gre predvsem, kot že omenjeno, za vrednoto ljubezni, ki pa ni več postavljena pod vprašaj, temveč so tu jasni odgovori: »*to več je, kot so zlati travniki, / in več kot so metulji svilnati, / in več kot nežna ptičja krila, / ki v senco sonca so se skrila.*« So pa tudi druge vrednote, predvsem vrednote vere v Boga, molitve, zakonske sreče in družine, »svetlobe«, pri kateri je verjetno zaznavna misel na svetlobo krščanskega odrešenja, glede na to, da se ob koncu magistrale pesnik odloči, da bo »*pel hvalnice Bogu pravemu, ki je svetloba in svetlobo daje*«. Proti koncu pesniške zbirke pa bralec začuti neko umirjenost, ki jo je pesnik dosegel in ki se izraža v vztrajnem klicu po svetlobi, po zahvali za vse, kar mu je bilo dano, po osebni molitvi. In ponovno so tu še poezije, ki so vzklile iz okolja, v katerem so nastale. To dvoje se idejno sklene v zaključni poeziji *Poziv k pomiritvi*, v kateri si pesnik želi, da bi si Slovenci segli v roke, si priznali mnogotere krivde, da ne bi želeli drug drugemu zla, da bi sprejeli zgodovino v korist ene same domovine.

Pesniško zbirko *Pesmi ob poti* Janeza Povšeta lahko beremo kot neke vrste umetnikovo zgodbo, ki se vije po poti življenja in po kateri so posejani drobni izpovedni biseri, iz katerih si lahko bralec ustvari ali podoživlja tudi svojo pot življenja.

Jadranka Cergol

Splet dvanajstih nekonvencionalnih proznih besedil

Igor Pison: ZASILNI IZHODI

Mladika, Trst 2013, 192 strani

Leta 1982 rojeni Igor Pison posega s svojim literarnim prvencem *Zasilni izhodi* na nov način v koordinatni sistem slovenske družbe v Trstu. V knjigi, ki je izšla pri tržaški založbi Mladika, je objavljenih dvanajst krajših zgodb, v katerih se srečamo z nezrelimi štiridesetletniki, razklanimi med izgubljenimi iluzijami v zagoščavljeni in nejasni zamejski in tudi splošni situaciji, brez velikih upov in pričakovanj in brez pravih ciljev. Pisonovi protagonisti ne najdejo prave poti v življenje in ne prevzamejo odgovornosti. Zdi se, da se lovijo okrog samega sebe in skoraj nikoli ne izpeljejo svojih načrtov do konca. V primerjavi z nekdanjimi pokončnimi junaki in njihovimi narodno ozaveščevalnimi dejanji izpod peres tržaških slovenskih klasikov Borisa Pahorja in Alojzija Rebule se njihov brezčasni vsakdan pogreza v dolgočasje.

Pisonove zgodbe so v pretežni meri napisane v prvi osebi. Ta se oblači v različne kostume. Je lahko študent, novinar, ne posebno uspešen umetnik, problematični katoliški duhovnik, govornik, ki se pred ostarelim občinstvom trudi, da bi nekaj povedal, čeprav ne ve kaj. Ti sleherniki današnjega časa se sredi cerebralnih Google maps, pod pezo računalnikov in računalništva z brezciljnimi sprehodi po cyberprostoru, z i – padi brez smisla sprašujejo o smislu življenja, vendar ne najdejo odgovora.

Pison, ki je na tržaški univerzi študiral germanistiko in si v Münchnu na Akademiji Augusta Everdinga pridobil gledališko izobrazbo, se je v zadnjih letih tako v Italiji kot v Sloveniji že uveljavil kot gledališki in operni režiser. V ljubljanski Drami je z uspehom priredil avtobiografski roman koroške slovensko in nemško pišoče avtorice Maje Haderlap *Angel pozabe* za gledališko predstavo.

Moč Pisonovega literarnega načina je v ironičnem prikazu zamejskega neherojskega vsakdana in kritična analiza brezperspektivnosti v vrstah sodobne slovenske mlajše generacije, ki se verjetno bistveno ne loči od podobnega položaja tržaških Italijanov. V nekem smislu *Zasilni izhodi* ob tem niti niso Pisonov prvenec, ker je kot nekateri koroški in tržaški avtorji dvojezični besedni ustvarjalec, ki je leta 2011 objavil italijansko prozno knjigo *Squarzi*. Kot pove že naslov, ki se v slovenskem prevodu glasi *Razparanja*, lahko prisostvujemo tudi v Pisonovi italijanski knjigi ujetosti v zamejene rituale, ki so značilni tudi za zgodbe, ki so objavljene v Pisonovi slovenski knjigi.

Ta vnaša v sedanjo slovensko tržaško literaturo nove tone in posebnosti. V knjigi so nanizane različne pripovedi o Trstu, čeprav avtor mesta nikjer izrecno ne omeni. Stvarnosti, ki jo opisuje, se približa s pomočjo posameznih segmentov. Svoje protagoniste ulovi v značilne monologe in dialoge. Čuti se, da je gledališki človek, ki zna posamezne dogodke oblikovati v zanimive scene. Vendar zgodb nikoli dokončno ne razvozla, temveč se zaustavi pri posameznih prebliskih, ki velikokrat prekinejo tok pripovedovanja. Kake priostrene poante ob zaključku ponavadi ni. Avtorjevi akterji namreč ne najdejo rešitve in osmislitve, zato se lahko pomikajo le k zasilnim izhodom.

Razmeroma lagodno, neprisiljeno ozračje, napolnjeno s sproščujočo in nekoliko površinsko mediteransko mentaliteto, prebadajo temni podtoni, v katerih občutimo stisko časa, pogreznjeno v zakone trde ekonomije in izgubljeno v upe in obupe vsakdanjega življenja. Pison gleda na slovensko zamejeno tržaško slovenstvo iz širšega globalnega splošnočloveškega zornega kota. Vendar je kljub temu globoko zakoreninjen v tržaškem svetu, ki vsakogar, kdor se za dalj časa ustavi v tem italijansko – slovenskem in nekdaj kozmopolitskem velikem mestu, posrka vase.

»Tržaškost« dogajanja v proznih besedilih *Zasilnih izhodov* se subtilno zrcali iz pisateljevih občasnih drobnih namigov, vpetih v značilne scene. Pisonovi protagonisti si na primer pripravljajo kavo skoraj na ritualno – religiozni način in vedno znova pijejo čaj ob filozofskem razmišljanju o nevšečnostih in pasteh časa.

Že takoj v prvem besedilu z naslovom *O vedno večnem* se srečamo s humoristično opisanimi težavami utrujenega in vsega naveličanega mlajšega človeka, ki se je izgubil v mašineriji elektronske tehnike in vidi izhod le še v samomoru. Dogajanje pisatelj ulovi v ironičen splet podpoglavij, ki predstavijo že z naslovi celotno dogajanje in njegov netragični razplet: Obril se bom – Zgubil se bom – Ubil se bom – Napil se bom – Se bom – Bil se bom – Prebil se bom.

A ne v smrt pod pečinami Devinskega gradu, temveč domov, »kjer je v kuhinji vse čisto« - in kjer je »moja skodelica, poveznjena, med drugimi skodelicami, kjer se posoda odceja«.

V groteskne razsežnosti se razraste opis dogajanja v domu za ostarele, kjer praznuje še zelo živahna starka v krogu zdolgočasene družine in različnih gostov stoletnico življenja. Središčni del te zgodbe z naslovom *Gran finale* se razpleta ob razglabljanju medicinske sestre, ki s skrivnostnim zdravilom skrbi, da stanovalci doma mirno za vedno zaspijo.

Pison najraje opisuje ljudi na robu, čudake, osamljence, samotarje. V tekstu *Po tebi* spoznamo v pogovoru s samotarjem Petrovo nedonošeno ljubezensko zgodbo s Saro, ki se je odselila v Grčijo.

V *Slabi pravljici* so modeli posameznih pravljic na duhovit način postavljeni na glavo. Glede volka zapiše pisatelj, da »zasleduje Rdečo kapico, ker je pedofil«. Pred pripovedovalcem, ki gre v kuhinjo, da bi si pripravil dobro kavo, se kmalu zatem pojavi vsemogočni Duhec, ki baje izpolni kar tri želje. Tretja želja bi naj bila taka, da bi pripovedovalec pravljice lahko imel še drugih tisoč želja. Vendar ob koncu nesramni Duhec prosilca ironično zabije z besedami: »Ej, ali si ne želiš dobre kave?« in hudobno izgine.

Posamezne tekste tržaški avtor vedno znova preplete z erotičnimi namigi. V humoreski *Krvavo ozvezdje* spoznamo pripovedovalčeve ljubezenske dogodivščine z različnimi prijateljicami. Vse protagonistke so v vojnem razpoloženju z v spalnici se nahajajočimi komarji, ki jih na različne načine zasledujejo in ubijajo, zato se na stenah sobe pojavljajo rdeči madeži, ki se ob nastopih številnih nočnih junakinj razraščajo v »krvavo ozvezdje«.

V daljšem tekstu *Identiteta črne maše* nas pisatelj ob opisu satanističnega rituala sooči z nedonošeno narodnostno tematiko na Tržaškem. Pod izbočeno steklo postavi velikokrat zaprašeno družbenopolitično resničnost in jo kritično poveže s politično razcepljenostjo in pomanjkanjem razsodne perspektive v boju za narodne in politične pravice ne le pri Slovencih, temveč tudi pri Italijanih in Furlanih. Motiv črne maše v podzemski jami z žensko žrtvijo – »nedolžno devico«, ki se v plesu sleče do golega, nekoliko spominja na znano prozo *Traumnovelle* (Sanjska novela) avstrijskega pisatelja Arthurja Schnitzlerja, vendar je pri Pisonu zakonsko krizo Fridolina in Albertine zamenjal ironični zaris krize v vrstah vseh tržaških narodnih skupnosti, kjer se med drugim prepirajo, ali se sme pripraviti dvojezično slovensko – italijansko mašo oziroma morda samo italijansko, čeprav Furlani istočasno zahtevajo, naj se mašuje po furlansko, saj je celo Pasolini pisal v njihovem jeziku.

Vsekakor ponuja Pisonov ironično večsmerni in nekonvencionalni splet dvanajstih proznih besedil ne le izzivalen, temveč tudi bivanjsko osmisljujoč pogled v sedanje zunanje in notranje življenje ljudi ob Tržaškem zalivu.

Lev Detela

Iskanje življenskega smisla v vzponu mladosti

Verena Gotthardt: NAJDENI NIČ

Mohorjeva založba Celovec (Ellerjeva edicija 39), 2013, 80 strani

Slovensko književnost na avstrijskem Koroškem je v zadnjem času obogatilo več mladih avtoric. Pri založbi Wieser so v novi zbirki *Popki literature* konec leta 2012 izšli pesniški prvenci Kvine Hutterer, Amine Majetič in Nine Zdouc, leto zatem pa je celovška Mohorjeva založba v liriki namenjeni *Ellerjevi ediciji* izdala še pesniški prvenec Verene Gotthard.

Že naslov njene zbirke *Najdeni nič*, ki jo je z ekspresivnimi barvnimi slikami iz serije *Obrazi Koroške* opremil pesničin stric Peter Gotthardt, opozarja na miselni in istočasno ironično igrivi razpon poezije izpod peresa te zdaj osemnajstletne Celovčanke s koreninami v Ziljski dolini.

V zbirki je objavljenih 36 pesmi, v katerih avtorica v svobodnih verzih obkroža svojo identiteto in išče smisel za sebe in druge. Z naslovom zbirke nam dvoumno in ironično namiguje, da je pri razmišljanju o sebi in družbi ter življenju in smrti zabredla v težave in »našla nič«. Vendar naslov očitno zavaja, saj njena lirika »kljub neštetim mrtvim na tem svetu« optimistično svetlo potrjuje življenje kot tako.To nam med drugim sporoča v pesmi *Vem*, v kateri se čudi, da sedi na sončni strani sveta in se senca na njeni roki vedno bolj oddaljuje. Zdi se, da pojem »nič« v kontekstu v zbirki objavljenih pesmi opozarja predvsem na nedonošenost realnega, na neoprijemljivost pojmov in stvari, ki ti, ko se jih skušaš polastiti, zdrknejo iz rok.

Svet, poln nasprotij, je napolnjen z disharmoničnimi izzivi, ki vržejo človeka v dvoumna in paradoksna stanja.

Zato ni čudno, da je pesnica pri iskanju smisla svoje verze prepletla s hudomušnimi izzivi in namigi, ki rastejo iz protislovij, ki nastajajo iz idealistično pojmovanega absolutuma in njegovega nihilističnega antipodnega niča. Z živahno razgibanim dviganjem in padanjem besed in stavkov v posameznih tekstih izganja avtorica negativne uroke in išče v tako imenovanem »krutem svetu«, kot ji ga sugerirata družba in okolica, samo sebe sredi stvarnosti, ki je kljub trpljenju dragocena vrednota:

Biti.
Iti.
Biti nobeden.
Eden.
Edini...
(Biti, str. 41)

Vendar pade čez bivanje vedno znova senca smrti, s katero nas Verena Gotthard sooči na primer v pesmi *Rekel si*, ki jo je napisala v spomin na svojega umrlega deda. Konkretno srečanje s smrtjo napolni s tolažilnimi besedami:

Rekel si,
da se bomo vsi ponovno videli.
Rekel si,
da ti bo dobro šlo.
(Rekel si, str. 61)

V pesmi *Smrt* z zanimivimi metaforami zapiše, da je »smrt sneg«:

Objeme stare.
Mlade obvlada.
Na koncu je kozarec prazen.
Vseeno,
če je v njem še voda.
Prazni beli prostori.
(Smrt, str. 21)

Kljub temu je konec pesmi mladostno optimističen in zafrkljivo vzpodbuden:«V zadnji uri umre smrt.«

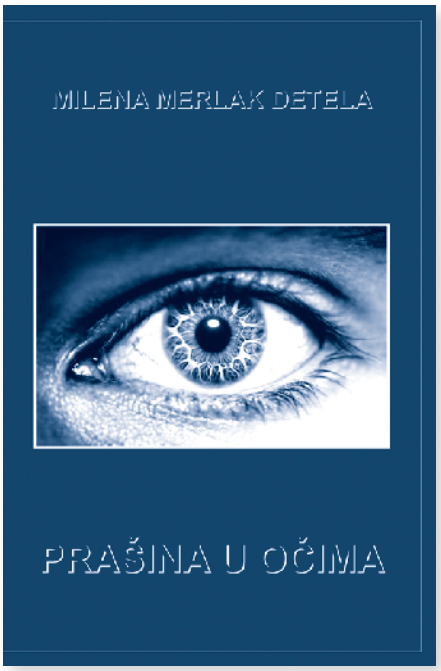
V tekstu *Verjetnostni poskus* še ironično doda smrti nakljub misel, »da je verjetnost, da se človek, ki umre, vrne, nizka.«

Pesnica se zaveda, da s svojo poezijo, pa naj jo še tako dinamično obrača v vse smeri bivanja, ne more rešiti sveta. Njeni verzi so predvsem avtorefleksivni prebliski življenja. Včasih še nekoliko neurejeno išče pravi lirični sporočilni način. Piše pravzaprav samo o tem, kar konkretno občuti in doživlja v mladostnem vzponu življenja.

»Predstavljaj si sto ljudi«, hudomušno zatrdi v pesmi *Odštevanje* (str. 69):

Odštej devetindevetdeset,
tisti, ki bo ostal,
boš
pa ti.

Lev Detela

Obsežna štirijezična antologijska izdaja pesmi Milene Merlak Detela

Milena Merlak Detela: PEPEL V OČEH

Naklada Lara

Nedavno je pri zagrebški založbi Naklada Lara izšla obširna pesniška zbirka na Dunaju leta 2006 umrle slovenske pesnice Milene Merlak Detela. V štirijezični hrvaško – slovensko – nemško – angleški knjigi z naslovom *Pepel v očeh / Pepeo u očima / Asche in den Augen / Ashes in the Eyes* je objavljen reprezentativen izbor iz avtoričine zadnje pesniške knjige *Svet svitanja*, ki je izšla leta 1997 pri Mohorjevi založbi v Celovcu. Pesmi priznane slovenske pesnice in prozaistke je v hrvaščino prevedla Ksenija Premur, nemške prevode je še skupaj s pokojno avtorico pripravila Hilde Bergner, medtem ko so angleški prevodi delo na Dunaju živečega ameriško – avstrijskega avtorja in prevajalca Herberta Kuhnerja.

Pesnica, pisateljica, esejistka in prevajalka Milena Merlak Detela se je rodila leta 1935 v Ljubljani. Po gimnazijski maturi je v letih 1955–1960 študirala primerjalno književnost in psihologijo na filozofski fakulteti univerze v Ljubljani. Avgusta 1960 se je s pisateljem Levom Detelo iz političnih razlogov preselila na Dunaj, kjer sta se istega leta poročila. Čeprav se je morala kot mati treh otrok posvečati družini, je kontinuirano pisala in objavila več pesniških in proznih del v slovenskem jeziku in v nemščini. Leta 1979 je prejela za literarne tekste, ki jih je napisala v nemščini in za prevajalsko in posredniško delo znano avstrijsko literarno nagrado Theodorja Körnerja. V Trstu je leta 1964 objavila svoj pesniški prvenec Sodba od spodaj in pri založbi Mladika leta 1976 pesniško zbirko Zimzelene luči. Sodelovala je v revijah Mladika in Most in objavljala literarne prispev-

ke v Radiu Trst A. Na literarnih natečajih revije Mladika je prejela več nagrad. Bila je avtorica celovške Mohorjeve založbe, še posebej revije Zvon in nekdanje revije Družina in dom. Pri Mohorjevi založbi v Celovcu je leta 1997 izšla njena zbirka Svet svitanja. Prav tako je sodelovala pri Slovenski kulturni akciji v Argentini in po političnih spremembah po letu 1990 tudi v Sloveniji. Umrla je leta 2006 na Dunaju.

Pesmi Milene Merlak Detela, ki je večji del življenja preživela na Dunaju in poleg poglavitnega ustvarjalnega doprinosa k slovenski literaturi pisala tudi v nemščini, se odlikujejo po izvirni in mnogovrstni motiviki. V zbirki *Pepel v očeh* je objavljenih dvaintrideset pesniških enot iz različnih avtoričinih ustvarjalnih obdobij. V prvem delu izbora se po večini nahajajo zgodnejše pesmi, med katerimi naj omenimo tekste *Smrt mesečnice*, *Jok doline* in *Starinska hiša*, ki jih lahko beremo kot simbolične psihograme pesničinega notranjega življenja, njenih iskanj, hrepenenj in razočaranj. Prva stalnica njene lirike je, kot je ugotovila literarna kritika, izjemen posluh za sočloveka, vpetega v čas in prostor, v katerem mu je dano živeti. Pesnica zastavlja ves čas sebi in bralcu osnovni vprašanji: Kdo sem? Kam grem?

Tako ni čudno, da je poezija Milene Merlak Detela vedno znova vtkana v kontekst človekovo stvarnost presegajoče kozmologije bivanja. To avtorica nakaže s pomočjo različnih izvirnih prispodob, ki se prelivajo v širokem liričnem toku med prvinami, ki so povezane s spomini na lastno otroštvo in mladost ter narodno tradicijo, in med izrazito modernimi eksperimentalnimi izzivi, oblikovanimi s psihoanalitičnimi zarisi razpetosti med mračno osamljenostjo, zapostavljenostjo zavrženih in pozabljenih ter krčevitim občutkom iskanja osvobajajoče svetlobe in osrečujoče metafizične lepote.

Pesimistični podton mnogih pesmi, med drugim tudi naslovne pesmi *Pepel v očeh*, je v drugem predelu zbirke izraziteje postavljen v konkretnejši javni in socialno – zgodovinski prostor, o čemer pričajo že naslovi nekaterih v zadnjem ustvarjalnem obdobju nastalih tekstov (*Iz biografije*, *Tajga*, *Noč z Emilijo Dickinson*, *Jack London*). Značilno je, da so tudi ti teksti pogovori s sočlovekom in literarnim sotovarišem. Na prepričljiv način razkrivajo pesničino notranjo senzibilnost, pri čemer pridejo do izraza najznačilnejši odtenki njenih notranjih stanj.

Pesniški svet Milene Merlak Detela je samosvoj pojav v sodobni slovenski književnosti. Negativne človeške in družbene pojave premaguje s samosvojo ironijo. Iz njenih pesmi utripa in se širi vizija novega, boljšega, humanega sveta.

V kratki spremni besedi, ki je v knjigi objavljena v štirih jezikih, je prevajalka tekstov v nemščino dr. Hilde Bergner med drugim zapisala: »Veliki in spoznavno odločilni pojavi v pesništvu Milene Merlak Detela so pokrajina in kozmos v domači notranji Sloveniji – Notranjski. V bližini je Kras, tudi presihajoče Cerkniško jezero, ki se ob menjavi letnih časov pojavi ali pa usahne, skrivnosti gozda, obzorja nad polji, neoviran pogled proti soncu in zvezdam... Protisvet divja v vojni med brati v času nemške okupacije... Poroka z Levom Detelo in emigracija para v Avstrijo pomeni odhod k novim ... spoznanjem... V modernem času izginja osnovno, svetloba, zrak in prostor, medtem ko se sekundarne ugodnosti prerivajo do prenasičenosti...«

Pri zagrebški založbi Naklada Lara je v zadnjih letih v izbranih hrvaških prevodih Ksenije Premur izšla že vrsta pesniških zbirk slovenskih avtorjev iz Slovenije in zamejstva. Med drugim so lani in predlani izdali v hrvaških prevodih štiri pesniške zbirke Leva Detele *Svetloba na škrlatni obali*, *Zvezde zanke*, *Grške pesmi* in *Nočni koncert s Trdoglavom in z Marjeto* – ter nazadnje ob koncu lanskega leta še štirijezično slovensko – hrvaško – nemško – angleško antologijo avtorjeve lirike in kratke proze *Strah in sanje*.

Izdajo štirijezične pesniške zbirke Milene Merlak Detela, ki obsega 170 strani, je podprlo Avstrijsko zvezno ministrstvo za pouk, umetnost in kulturo na Dunaju. Knjigo je opremil Ivan Mišak in natisnila tiskarna Digitalni tisak Glasila v Petrinji.

Knjižne izdaje:

Sodba od spodaj. Pesmi. Trst 1964 (likovna oprema Boris Podrecca).
Beseda brez besede. Pesmi. London 1968 (likovna oprema Boris Podrecca).
Skrivnost drevesa. Proza. London 1969 (likovna oprema Boris Podrecca).
Zimzelene luči. Pesmi. Trst (založba Mladika) 1976.
Die zehnte Tochter (Desetnica). Pesmi. Dunaj 1985 (v nemščini).
Kaj je povedala noč / Was die Nacht erzählt / What the Night Reveals (skupaj z Levom Detelo). Trijezična izdaja pesmi. Celovec 1985.
Die Farbe des Schnees (Barva snega). Pesmi in proza. Dunaj 1996 (v nemščini).
Svet svitanja. Pesmi in lirična proza (1955 – 1993). Celovec 1997.
Pepel v očeh / Pepeo u očima / Asche in den Augen / Ashes in the Eyes. Pesmi. Zagreb 2014.

Lev Detela

Primorska zgodba Marije Mercina

Marija Mercina: PRIMORSKA ZGODBA
Goriška Mohorjeva družba, 2014, 172 strani

Primorska zgodba je 4. leposlovna knjiga Marije Mercina. Objavljati je začela razmeroma pozno, v 80-ih letih, pri svojih štiridesetih, kar je za slovenske književnice prej pravilo kot izjema. Marija Mercina je tudi avtorica več radijskih iger in številnih strokovnih zapisov. Kot slovenistka je delala kot knjižničarka in profesorica slovenščine, veliko svoje energije pa je vložila v urejanje zbranih del Cirila Kosmača (znanstveno delo *Proza Cirila Kosmača, Uvod v lingvostilistično analizo*, Rokus: 2003), prav tako pa je uredila tudi zbornik *Pogovori srca*, posvečen Ljubki Šorli.

Primorska zgodba nosi oznako avtobiografski in zgodovinski roman in ima zelo premišljeno zgradbo: tri poglavja (*Ko besede umolknejo, Tri sestre, Ko stvari dobijo imena*) so razdeljena na tri enote, dodan je epilog z naslovom *Namesto epiloga*. Okvirna zgodba se začne v Novi Gorici z dnevom po materini smrti, 17. 3. 2006, z branjem njene zapuščine. To sproži retrospektivni pogled od najbližjih dogodkov do začetka 20. stoletja, ki razgrne mamino in lastno zgodbo, vpeto v vaško okolje Goč na Vipavskem.

Čeprav je vsak roman fikcija in ga je potrebno kot takega brati, o čemer priča tudi letošnji sodni epilog glede romana Brede Smolnikar *Ko se tam gori olistajo breze*, ki se je zgodil po 15 letih sodnih in drugačnih peripetij, pa se vendarle ob biografskih romanih radi ukvarjamo z domnevami, koliko je v literarnem delu realnosti. In v romanu Marije Mercine je te kar veliko. Zdi se, da je avtorica želela ubesediti družinsko travmo, jo umestiti v družbeni kontekst polpretekle zgodovine, in jo na neki način, vsaj kot zgodbo, pripeljati do katarze. Zadnji del, *Namesto epiloga*, zazveni spravno (na goškem pokopališču, kjer so pokopani predniki pripovedovalke, pa tudi vaščani, sorodniki in mamini »sovražniki«, pripovedovalka sklene: »Po dolgem nočnem pogovoru s teboj, mama, bi tudi jaz lahko prosila za miren počitek prijateljev in sovražnikov. Na Gočah imajo oboji svoj človeški obraz in svojo življenjsko zgodbo.« (Str. 163-164), vendar, tudi zaradi poudarka na odgovornosti, zelo eksistencialistično. Ne nazadnje je kot avtor uvodnega mota v knjigo povabljen sam Camus: »Za zdaj je stvar nekako taka, kot da mama sploh ne bi bila umrla. Po pogrebu pa bo stvar urejena in vse bo dobilo bolj uradno obliko.« (Str. 7) Zdi se, da ne gre le za ilustracijo dejstva, citat nam v trenutku prikliče v zavest roman *Tujec* v vsej njegovi razsežnosti: odtujenost, otopelost, brezizhodnost, nesmisel in vztrajanje, in seveda Camusa kot neutrudnega borca za človečanske pravice, ne glede na to, v katero ideologijo je s svojim bojem dregnil.

Rdeča nit romana je namreč, enako kot pri Camusovem družbenem angažmaju, resnica, kar je poudarjeno že na začetku spremne besede Ane Ogrič *Mamin najdaljši dan*: »Beseda zareže in razreže na kose in lahko iz delčkov tke celoto. Besede Marije Mercina sestavijo resnico ženske.« *(str. 5)*

Povedati »po pravici in resnici« je lajt motiv tako lika matere Doroteje kot tudi obsesija prvoosebne pripovedovalke, saj se zgodba sklene z razmišljanjem o resnici.

Na neki način je roman dialog pripovedovalke z mamo. (»*Kako potrebujem mamo, sem si priznala šele, ko sem tudi sama postala mama.*« (na str. 29 zapiše pripovedovalka.) In ta dialog skuša biti odkrit, iskren, a na trenutke je tudi polemičen. Saj resnice se brez dialoga, brez odnosa, a tudi brez konfrontacije ne da odkriti, vsaj objektivne ne. »*Resnica je samo ena. Samo jasno jo je treba zapisati,*« odzvanja materin glas na koncu zgodbe, ki mu hčerin oporeka: »To je tvoja resnica, ne moja, mama …« Koliko sploh gre za objektivno resnico in ali je sploh možna, oziroma kako je z eno samo resnico, nam avtorica pove bolj implicitno kot eksplicitno. Obstajata namreč vsaj dve resnici: resnica dejstev – objektivna resnica in resnica razumevanja dejstev – osebna resnica, ki se lahko stikata, prekrivata, dopolnjujeta ali pa tudi ne. Prav tako so tudi same besede relativne, saj imajo neznansko moč tako odkrivanja kot prikrivanja. Tako nam roman ponuja več kot le zgodbo, ponuja nam refleksijo o eksistencialnih rečeh: moči resnice in besed, skratka o smislu.

Moto v drugo poglavje je parafraza iz Biblije o Sodomi in Gomori: *Če bi se ozrl, bi okamenel*. Kljub strahu in slutnji se zdi, da je človekova radovednost močnejša. Lotova in Orfejeva zgodba to dokazujeta, pridružuje pa se jima tudi *Primorska zgodba* Marije Mercina. Pripovedovanje zgodbe je namreč nenehno oziranje, a ne le v preteklost, v zgodbe svojih bližnjih in v svojo zgodbo, temveč predvsem vase in v tisto brezdanje, kar tudi človeka presega. Pogum je podstat tako (pre)življenja kot iskanja resnice, pa tudi poimenovanja. Mama Doroteja ga ubeseduje kot svojo mantro, kot svoje življenjsko vodilo: »Živim, da se borim«, kot tudi »Živim, *ker se borim*.« Navidezna fraza se bolj bliža filozofski refleksiji kot igri besed.

Moto zadnjega poglavja pa se glasi: *Živeli smo, da bi vam rešili besede, da bi vam vrnili ime vsake stvari.* Avtor verzov Salvador Espriu, katalonski pesnik, književnik, borec za svoj materni jezik – katalonščino, borec za svobodo besede, a obenem zagovornik mirnega sožitja, prav gotovo ne uvaja naključno zadnjega poglavja z naslovom *Ko stvari dobijo imena*. Espriu na neki način nadaljuje Camusa. Beseda se ponovno razkriva kot največja moč, saj stvari, osebe, dogodke poimenuje in jih s tem razgrinja, kar je pogoj, da jih sploh lahko zagledamo in pogledamo pod lupo presoje. In ravno to je ključ, ki bralcu ponuja nov vstop v polpreteklo zgodovino in samo sedanjost. Ne gre le za zgodbo kot izpolnitev pisateljičine notranje nujnosti, temveč za tehten pogled na polpretekle dogodke in za gesto, ki se zdi, da je predvsem za Slovence nemogoča, gesto sprave, tako nujno potrebno, da lahko človek in z njim nacija zaživi v polnosti svobode in življenjske radosti. V tem smislu je *Primorska zgodba* eksemplarični primer, kako presegati osebne in družbene travme, v katere smo ukleščeni, ne le zaradi svojih ravnanj, ampak že zato ker smo narojeni v turbolenten svet neštetih tenzij, krivic, polresnic, ki nam preprečujejo jasno videnje sveta in resnice, s tem pa tudi sebe in življenja sploh.

Ines Cergol Pešorda

Kazalo XVII. letnika

Uvodnik

Faganel Jože: Janko Moder (1914-2006) neminljivi Slovenec 3-4/3
Globokar Roman: Jože Trontelj – svetilnik za prihodnost 2/3
Kovač Edvard: Alojz Rebula: Od kraškega obrobja do »frančiškanskega podzemlja« 5/3
Kristovič Sebastjan: Poslednje predavanje Bogdana Žorža 6/3
Rebula Alojz: Andrej Gosar: trenutek racionalnosti v slovenski zgodovini 1/3

Leposlovje

Calderon de la Barca – Janko Moder: Veliki oder sveta 3-4/11
Capuder Andrej: Novi soneti 2/5
Detela Lev: Zadnja igra 2/18
Ignjić Dragan: Šelestenje nepoznanega 1/5
Kajzer Janez: Zajtrk v postelji 1/9
Kos Vladimir: Na Gori pri Mariji Snežni 3-4/6
Košuta Miroslav: Dnevnik o lastovičjem gnezdu 5/13
Kreutz Samo: Haikuji 6/6
Lemaitre Pierre: Mali Péricourt 2/13
Rebula Alojz: Dnevnik 2003 (IV) 1/7
Rebula Alojz: Dnevnik 2003 (V) 2/7
Rebula Alojz: Dnevnik 2003 (VI) 3-4/7
Rebula Alojz: Dnevnik 2003 (VIII) 5/9
Rifel Jani: Breze 3-4/10
Senegačnik Brane: Oltar svete Magdalene na Rožniku 5/8
Simčič Zorko: Od smeha do posmeha 6/7
Trobiš Smiljan: Eno s Teboj 6/5
Tuma Matija: Dopisovanje s pisateljem Borisom Pahorjem 1973-1991 1/15
Urbanija: Requiem za 20. Stoletje 5/7
Urbanija Jože: Srečanje 2/10

Esej

Dobravec Jurij: Pravičnost v odnosu med človekom in naravo 2/22
Kovač Edvard: Zgodovinopisje in literatura 6/12
Roncalli Marco: Papež svetnik, ki je humaniziral smrt 2/26
Sitar Sandi: Skrivnostni uboj graditelja templja Hirama Abifa 3-4/42
Štiblar Franjo: Solidarizem za Slovenijo kot humanekonijo 1/19
Zöllner Angelika: Otroci potrebujejo otroštvo 6/14

Namesto eseja

Jembrih Alojz: Pet Strossmayerjevih pisem Slovencem 5/24

Pogovor

Karolina Godina z Janjo Ahčin 2/32
Puc Ivan z dr. Lukom Vidmarjem 1/30
Puc Ivan z dr. Nado Grošelj 3-4/46
Puc Ivan z dr. Ano Lavrič 5/28
Puc Ivan z dr. Miho Pintaričem 6/18

Iz knjig

Dahl Roald – Bogdan Gradišnik: Zmotniški župnik 3-4/54
Debergé Pierre: O izvorih spolne identitete 6/26
Kristovič Sebastjan: Življenjepis Viktorja E. Frankla 3-4/57
Prešern Jakob: Vojak 1915-1918: Po Furlaniji jeseni 1917 5/21
Prunk Janko: Bilanca 19. stoletja 6/29

Zapiski in ocene

Armogathe Jean Robert: Angelo Scola / Poročna skrivnost 6/32
Cergol Jadranka: Janez Povše / Pesmi ob poti 6/34
Cergol Pešorda Ines: Marija Mercina / Primorska zgodba 6/38
Detela Lev: Vilma Purič / Brez zime 1/43
Detela Lev: Alojz Rebula / Pred poslednjim dnevom 1/44
Detela Lev: David Bandelj / Odhod 2/39
Detela Lev: Franc Merkač / Na povrhnjici Zemlje 2/40
Detela Lev: Jadranka Cergol / Med mero in misterijem – Antični svet v delih Alojza Rebule 5/37
Detela Lev: Alojz Rebula / Pred poslednjim dnevom 5/38
Detela Lev: Janko Ferk / Cesar odpošlje vojake 5/39
Detela Lev: Igor Pison / Zasilni izhodi 6/35
Detela Lev: Verena Gotthardt / Najdeni nič 6/36
Detela Lev: Milena Merlak Detela / Pepel v očeh 6/37
Dolgan Milan: Maja Haderlap / Angel pozabe 1/47
Gedrih Igor: Pierre Lunel / Pustolovščine Pedra Opeke 1/38
Gedrih Igor: Mile Pešorda / Baščanska plošča, poema 1/42
Gedrih Igor: Smiljan Trobiš / Trepet 1/46
Gedrih Igor: Frank Troha Rihtarjev / Božični in Velikonočni spomini 2/36
Gedrih Igor: Fulvio Tomizza / Mladoporočenca z ulice Rossetti 3-4/63
Gedrih Igor: George Sand / Hudičeva mlaka 3-4/63
Gedrih Igor: Agata Freyer in Edi Majaron / Sto let slovenske lutkovne umetnosti 3-4/64
Golob Berta: Sebastijan Valentan / Regina martyrum – Kraljica mučencev 2/36
Grošelj Nada: Borut Korun / Odisej sem, Itaka je moj dom 5/35
Kovač Edvard: Brane Senegačnik / Tišine 5/36
Trušnovec Milanka: Gorjup Viktorija / Ptice imaš v očeh 2/37
Vombek Jasna: Alojz Ihan / Slike z razstave 1/37
Vombek Jasna: Toni Morisson / Domov 1/39
Vombek Jasna: Sándor Màrai / Esterina zapuščina 2/38

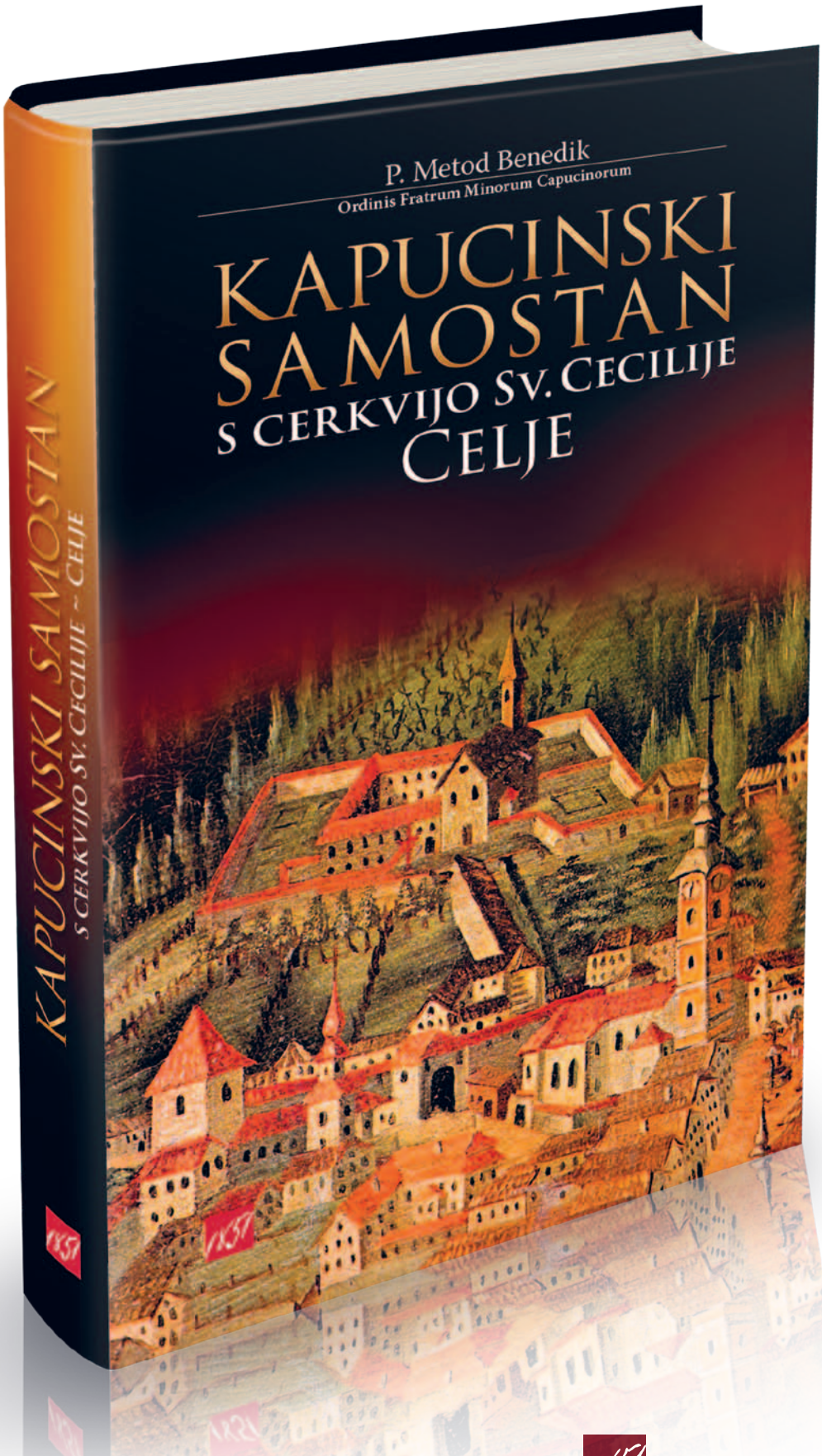
Giovannino Guareschi

Don Camillo in Peppone 2

Naslednjih 51 zgodb

Giovannino Guareschi Don Camillo in Peppone 2

1857
Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba